

Türk ve Kanada Hukukunda İradi Sarhoşluğun Ceza Sorumluluğuna Etkisi^(*)

The Effect of Voluntary Intoxication on Criminal Liability in the
Turkish and Canadian Law

Derya TEKİN^(**)

Öz:

Kusur yoksa ceza sorumluluğunun da olmayacağı şeklindeki temel adalet ilkesinin iradi olarak alınan alkolün etkisiyle suç işlenmesi hallerinde nasıl uygulanacağı tartışmalı bir ceza hukuku sorunudur. Kişinin kendisini suç işlemeye hazır hale getirmek ya da kendisine bir cezasızlık nedeni yaratmak amacıyla iradi olarak alkol aldığı ve sarhoşluğun etkisiyle suç işlediği tasarlanmış sarhoşluk halinin kusur yeteneğini etkilemediği ve bu kabulün kusur ilkesi ile çatışmadığı kabul edilmektedir. Fakat kişinin bir suç işleme kastı veya öngörüsü olmaksızın sarhoş olduğu hallerde ceza sorumluluğunun nasıl ele alınacağı, ülkelerin hukuk sistemlerine ve suç politikalarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kara Avrupası hukuk sisteminin benimsendiği Türkiye ile *Common Law* sisteminin benimsendiği Kanada bu konu bakımından karşılaştırma yapmaya elverişli iki ülke olarak görülebilir. Çünkü Türk Ceza Kanunu iradi sarhoşluğun her türü bakımından kusur yeteneğinin etkilenmeyeceğini katı bir şekilde ortaya koyarken, Kanada Ceza Kanunu yıllar içerisinde belirli ölçütlerin geliştirildiği ve denendiği daha esnek bir yapı göstermiştir. Bu noktada Kanada Yüksek Mahkemesi'nin aşırı sarhoşluğun neden olduğu otomatizm durumuna yönelik içtihatları özellikle dikkat çekicidir. Bu çalışmada bu iki ülkenin iradi sarhoşluğun etkisiyle suç işleyen faillerin ceza sorumluluğuna yönelik hüküm ve uygulamalarının kusur ilkesi ile ne ölçüde bağdaşır olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Türk Hukuku, Kanada Hukuku, İradi Sarhoşluk, Kusur, Otomatizm.

^(*) Araştırma Makalesi / *Research Article*
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 23.07.2024
Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 02.09.2024
DOI: <https://doi.org/10.58733/imhfd.1545348>

Bu makaleye atf için: TEKİN, Derya, “Türk ve Kanada Hukukunda İradi Sarhoşluğun Ceza Sorumluluğuna Etkisi”, *İMİHFD*, C. 9, S. 2, 2024, s. 513-547

^(**) Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul - Türkiye
E-posta: derya.tekin@medeniyet.edu.tr
Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9877-8336>

Abstract:

“No criminal liability without fault” is a fundamental principle of justice. The application of this principle in cases where a crime is committed under the influence of voluntary intoxication is a controversial issue. If a person voluntarily consumes alcohol in order to make himself ready to commit a crime or to create an excuse for impunity and commits a crime under the influence of intoxication, it is accepted that such state of intoxication does not affect the criminal capacity and this acceptance does not conflict with the principle of fault. However, how criminal liability is handled in cases where a person is intoxicated without the intent or foresight to commit a crime varies depending on the legal systems and crime policies of the countries. Turkey, where the Continental European legal system is adopted, and Canada, where the Common Law system is inherited, can be seen as two countries that are suitable for comparison in this regard. While the Turkish Criminal Code rigidly stipulates that criminal capacity will not be affected for all types of voluntary intoxication, the Canadian Criminal Code has shown a more flexible structure in which certain criteria have been developed and tested over the years. At this point, the decisions of the Supreme Court of Canada on automatism caused by extreme intoxication is particularly noteworthy. In this study, the relevant provisions and practices of these countries are examined in terms of compliance with the principle of fault.

Keywords:

Turkish Law, Canadian Law, Self-Induced Intoxication, Fault, Automatism.

GİRİŞ

İradî olarak alınan alkolün ceza sorumluluğuna etkisi güncelliğini koruyan önemli bir ceza hukuku konusudur. Türk hukukunda iradî sarhoşluğun kusur yeteneğini kaldıran bir hal olarak kabul edilmeyeceği 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda¹, iradî sarhoşluk türleri arasında bir fark gözetilmeksizin, açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Diğer taraftan, iradî sarhoşluğun ceza sorumluluğuna nasıl etki edeceği konusundaki tartışmalar Kanada hukukunda ve bu ülkenin yargı içtihatlarında yakın zamana kadar güncelliğini korumuştur. Esasen Kanada ceza hukukunda da iradî sarhoşluk kural olarak ceza sorumluluğunu kaldırmaz. Fakat iradî olarak alınsa dahi, alkolün yol açtığı aşırı sarhoşluk nedeniyle otomatizm (*automatism*) denilen bir durum içinde hareket eden faillerin ceza sorumluluğunun belirli suçlarda ve belirli şartlarda kalkabileceği görülmektedir.

Sanığın zihninin eylemleriyle ilişkilendirilemediği dissosiyatif bir durumda hareket etmesi olarak tanımlanan otomatizm, eylemin suç teşkil etmesi için gerekli olan iradî (*voluntary*) olma gerekliliğini ortadan kaldırdığı gerekçesiyle bir *Common Law* savunması (*defence*)² olarak karşımıza çıkmaktadır³. Kanada Yük-

¹ RG. 12.10.2004, S. 25611.

² Kanada’da mazeret nedenleri (*excuses*) ile hukuka uygunluk nedenlerinin (*justifications*) ve hatta otomatizm gibi suçun unsurlarına etki eden bazı durumların savunma (*defence*) kavramı altında toplandığı görülmektedir. Kanada’da savunmalar Ceza Kanunu’ndan (m.30-45) ve *Common Law*’dan kaynaklanmak-

sek Mahkemesi (*The Supreme Court of Canada*) 2022 yılı mayıs ayında Kanada Ceza Kanunu'nun 33.1 maddesinin, fiziksel ve cinsel saldırı gibi şiddet içeren suçlarda, makul bir kişinin şiddet içeren bir kontrol kaybını ya da bir diğer deyişle otomatizm riskini öngöremeyeceği durumlarda bile, iradi aşırı sarhoşluğu bir savunma olarak kullanma imkânını reddettiğini tespit etmiş ve maddeyi hükümsüz kılmıştır⁴. Mahkeme, aynı zamanda aşırı sarhoşluk yasa hükmünün Anayasa'ya aykırı bulunduğu *R v. Chan*⁵, *R. v. Sullivan*⁶ ve *R v. Brown*⁷ davalarındaki ilk derece mahkemesi beraat kararlarını onamıştır. Bunun üzerine Kanada Parlamentosu, Kanada Ceza Kanunu'nun 33.1 hükmünü yeniden düzenlemiş ve aşırı sarhoşluk halinde işlenen şiddet suçlarında da otomatizmin bir savunma olarak kullanılabilmesi için gerekli olan şartları belirlemiştir.

Türkçeye ortak hukuk ya da örfî hukuk olarak da çevrilen *Common Law*'un⁸ uygulandığı Kanada'da iradi sarhoşluk, Türk hukukunda gündeme gelmeyen otomatizm kavramı üzerinden tartışılmaktadır. Bu çalışma Kara Avrupası hukuk sistemini benimseyen Türk hukukunda, ceza sorumluluğuna etki etmeyeceği katı bir şekilde düzenlenmiş olan iradi sarhoşluğun, Kanada hukukundaki ele alınışını karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kanada hukuk sisteminde Kanada Yüksek Mahkemesi'nin kararları bütün mah-

tadır. Kanada Ceza Kanunu m.8(3) uyarınca, “Herhangi bir durumu bir eylem için gerekçe veya mazeret ya da bir suçlamaya karşı savunma haline getiren tüm *Common Law* kural ve ilkeleri, bu Yasa veya başka bir Parlamento Yasası tarafından değiştirilmedikleri veya bu Yasa veya başka bir Parlamento Yasası ile tutarsız olmadıkları sürece, yürürlükte kalmaya devam eder ve bu Yasa veya başka bir Parlamento Yasası kapsamındaki bir suç için yapılan yargılamalarda uygulanır”. Bkz. **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 8(3)**.

³ CHILD, JJ / REED, Alan, “Automatism is Never a Defence”, **Northern Ireland Legal Quarterly**, Y. 2014, C. 65, S. 2, s. 167-186, s. 168; GLANCY, Graham / PATEL, Kiran / HEINTZMAN, Marissa / SCHNEIDER, Richard M., “An International Comparison and Review of Self-Induced Intoxication Causing Automatism”, **The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law**, Y. 2023, C. 51, S. 3, s. 401-410, s. 402; GRANT, Isabel / SPITZ, Laura, “Criminal Law-Defences-Automatism - Accused Killing While Sleepwalking - Acquittal or Not Guilty by Reason of Insanity: R. v. Parks”, **The Canadian Bar Review**, Y. 1993, C. 72, s. 224-262, s. 225. Otomatizmin İngiliz ve Galler hukukunda nasıl ele alındığına dair detaylı inceleme için bkz. MADEN, Mehmet, “İngiltere ve Galler’de Ceza Hukuku Sorumluluğuna Mâni Olan Bir Kurum Olarak Otomatizm”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 2020, C. XXIV, S. 4, s. 585-611.

⁴ <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/pl/sei-ive/index.html>, E.T. 20.07.2024.

⁵ *R. v. Chan*, [2004] 3 S.C.R. 245, 2004 SCC 57 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/2172/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁶ *R. v. Sullivan*, 2022 SCC 19 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/19390/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁷ *R. v. Brown*, 2022 SCC 18 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/19389/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁸ *Common Law* teriminin anlamına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ERKUL, Fikriye, “Common Law” Hukukunun Gelişimi”, **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Y. 2023, C. 8, S. 2, s. 2087-2105.

kemeleri bağlayıcı bir etkiye sahip olduğundan, bu çalışma bakımından önemli bir kaynak teşkil etmektedir⁹.

Çalışmada öncelikli olarak iradi sarhoşluk ile irade dışı sarhoşluk arasındaki fark ortaya konulmuş, sonrasında ise iradi sarhoşluğun hangi şekillerde ortaya çıkabileceği gösterilmiştir. Çalışmanın devamında sırasıyla Türk ve Kanada ceza hukukunda iradi sarhoşluk halinde işlenen suçlarda failin ceza sorumluluğunun nasıl belirlendiği açıklanmıştır. Tüm bu veriler ışığında, farklı hukuk sistemlerinin benimsendiği bu iki ülkenin iradi sarhoşluğa ilişkin güncel suç politikası, kusur ilkesi bağlamında bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

I. İRADI SARHOŞLUK

Sarhoşluğun kişide algılama ve davranışlarını yönlendirme noktasında bir etki meydana getirdiği, bilinen bir gerçektir. Kusur yeteneği altında zikredilen bu unsurların sarhoşluk nedeniyle azalması veya tamamen ortadan kalkması söz konusu olabilir. Nitekim doktrinde de sarhoşluğun şiddetine ve kusur yeteneği üzerindeki etkisine göre yapılan ilk ayırım onun tam veya kısmi olup olmamasıdır. Buna göre sarhoşluk failde algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğini tamamen kaldırıyorsa tam sarhoşluktan, bunları azaltıyorsa kısmi sarhoşluktan söz edilir¹⁰.

Tam veya kısmi sarhoşluk şeklinde tezahür edebilecek sarhoşluk, kişinin sarhoş olma konusundaki kusuruna göre ise iradi (ihtiyari) veya irade dışı (arızı) olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilir. İstemeyerek sarhoşluk olarak da adlandırılan irade dışı sarhoşluk, ancak tesadüf veya mücbir sebepten ileri gelen bir sarhoşluk halidir¹¹. Burada kişi içtiği şeyin sarhoş edici olduğunu bilmeden ya

⁹ Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer *Commonwealth* ülkelerinin yüksek mahkemelerinin kararlarına ise bağlayıcı olmayan şekilde atıfta bulunulabilir. Bkz. GLANCY / PATEL / HEINTZMAN / SCHNEIDER, s. 402.

¹⁰ ALACAKAPTAN, Uğur, **Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet**, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1961, s. 55-61; DÖNMEZER, Sulhi / ERMAN, Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt II**, Editörler: Köksal Bayraktar, Serap Keskin Kızıroğlu, Hamide Zafer, Pınar Memiş Kartal, Hasan Sınar, Barış Erman, Fulya Eroğlu & R. Murat Önok, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 438; EREM, Faruk / DANIŞMAN, Ahmet / ARTUK, Mehmet Emin, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler**, 14. Baskı, Seçkin, Ankara, 1997, s. 534.

¹¹ ALACAKAPTAN, s. 38-34; ARTUK, Mehmet Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Adalet, Ankara, 2023, s. 650; DEMİRBAŞ, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 18. Baskı, Seçkin, Ankara, 2023, s. 388-389; DÖNMEZER, Sulhi, **Genel Ceza Hukuku Dersleri**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 194; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 533; HAKERİ, Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 28. Baskı, Adalet, Ankara, 2023, s. 376; KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 15. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022, s. 334; YÜCE, Turhan Tufan, **Ceza Hukuku Dersleri Cilt 1: Genel Bilgi-ler, Ceza Hukukunun Yürürlüğü, Suç Teorisi**, Şafak Basım ve Yayınevi, Manisa, 1982, s. 310.

da kandırılmak suretiyle ve hatta kendisine uygulanan bir cebir veya tehdit dolayısıyla zorla alkol almış olabilir. Fakat sarhoşluğun irade dışı sayılabilmesi için mutlaka sarhoş edici maddenin alınmasının da istenmemiş olması şart değildir. Kişi kendisinde bulunan patolojik bir bozukluğu bilmediğinden, aldığı az miktardaki alkol nedeniyle öngörülemez şekilde sarhoş olmuşsa bunu da irade dışı sarhoşluk olarak kabul etmek gerekir¹². Çünkü burada asıl önemli olan “sarhoşluğun meydana gelmesinde” faile en hafif bir kusur dahi atfedilememesidir¹³. Bununla beraber doktrinde, irade dışı sarhoşluğun söz konusu olabilmesi için “alkolün alınması” noktasında failin taksirinin dahi olmaması gerektiği de savunulmaktadır¹⁴. Bu görüşe göre dikkat ve özenin gösterilmemesi nedeniyle kişi yanlışlıkla alkol almışsa taksirli sarhoşluk söz konusu olur¹⁵.

İradi sarhoşlukta ise kişinin alkol alma yönündeki iradesi sakatlanmamıştır. Yani kişi bilerek ve isteyerek alkol almaktadır. Fakat kişinin sarhoş olma yönündeki iradesi farklı görünümelerde olabilir. Bunlar kasıtlı, taksirli, tasarlanmış ve itiyadi sarhoşluk halleridir.

A. Kasıtlı Sarhoşluk

Kişi hem alkol kullandığını hem de bunun etkisinde kalacağını biliyor ve bunu istiyor ise kasıtlı sarhoşluk söz konusudur¹⁶. Yani burada kişinin bilerek ve isteyerek sarhoş olması, diğer bir deyişle sarhoşluk sonucunun da irade edilmesi söz konusudur. Burada failin iradesi bir suç işlemek yönünde olmamakla beraber sarhoşluğun etkisiyle suç işlemektedir.

B. Taksirli Sarhoşluk

Kişi alkol kullandığını biliyor ve bunu istiyor ve fakat bunun etkisinde kalacağını, yani bunun bir sarhoşluğa yol açacağını, öngörmüyorsa ya da istemi-

¹² ALACAKAPTAN, s. 37.

¹³ ALACAKAPTAN, s. 37.

¹⁴ İÇEL, Kayıhan / SOKULLU-AKINCI, Fusun / ÖZGENÇ, İzzet / SÖZÜER, Adem / MAHMUTOĞLU, Fatih S. / ÜNVER, Yener, **İçel Suç Teorisi**, 2. Kitap, 3. Bası, Beta, İstanbul, 2004, s. 226; ÖZGENÇ, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021, s. 473.

¹⁵ İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 227; ÖZGENÇ, s. 474. Bu yazarlara göre bu durumda failin ancak taksirle işlenmiş bir suçtan sorumluluğu gündeme gelecektir.

¹⁶ DEMİRBAŞ, s. 389-390; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 538; HAKERİ, s. 375; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 335; ÖNDER, Ayhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt: II-III, 2. Baskı, Beta, İstanbul, 1992, s. 258; ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021, s. 379; ZAFER, Hamide, **Ceza Hukuku Genel Hükümler (TCK m.1-175)**, 8. Bası, Beta, İstanbul, 2021, s. 454.

yorsa taksirli sarhoşluk söz konusudur¹⁷. Doktrinde bazı yazarlara göre kanunun iradi sarhoşluk deyimini kullanması nedeniyle istenmemiş olan sonuçların iradi sayılmasına imkân yoktur; kaldı ki taksire dayanan sorumluluk ancak kanunda açık hüküm varsa mümkündür¹⁸. Bu görüşe göre taksirli sarhoşluk, iradi sarhoşluğun bir türü olarak değil irade dışı sarhoşluğun bir türü olarak ele alınmalıdır¹⁹. Doktrinde daha baskın olarak kabul gören ve iştirak etiğimiz görüşe göre ise taksirli sarhoşluk da bir iradi sarhoşluktur²⁰. Hatta *Alacakaptan*'a göre hem alkollü maddelerin etkisinin ne olduğu günümüz toplumunda bilinen bir gerçektir hem de yüksek miktarda alkol kullanan akıllı başında bir kimsenin bu kullanımının doğal ve zorunlu neticesi olan sarhoşluğu istemediğini iddia etmek güçtür²¹. Diğer bir deyişle “*normal olarak belli bir neticeyi doğurmaya müsait olan sebep istendiği halde neticenin istenmemiş olduğu söylenemez*”²².

C. Tasarlanmış Sarhoşluk

Kişi hem alkol kullandığını ve sarhoş olacağını biliyor ve bunu istiyor hem de bunun etkisinde kalarak suç işleyeceğini biliyor ve bunu istiyorsa tasarlanmış sarhoşluk söz konusu olur²³. Burada kişi işleyeceği suçtan önce cesaret kazanma ya da kendisine bir cezazırlık nedeni sağlama gibi amaçlarla sarhoş olmaktadır²⁴.

D. İtiyadi Sarhoşluk ve Alkol Bağımlılığı

Son olarak “*tekerrür ederek alkole karşı alışkanlık doğuran*” ve “*birbirinden tamamen normal veya normal sayılan aralara ayrılmış çeşitli alkol krizlerinin topluluğu*” olan sarhoşluk türü itiyadi sarhoşluktur²⁵. Bu sarhoşluk, kronik alkolizm etkisiyle ortaya çıkan ve bir akıl hastalığı olarak ele alınan kronik ze-

¹⁷ ALACAKAPTAN, s. 43; DEMİRBAŞ, s. 389; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 539; HAKERİ, s. 375; ÖNDER, s. 258; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, s. 379; ZAFER, s. 454.

¹⁸ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 539.

¹⁹ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 539.

²⁰ ALACAKAPTAN, s. 48; ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Ceza Hukuku, s. 652; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 334; HAKERİ, s. 375; ÖNDER, s. 258.

²¹ ALACAKAPTAN, s. 48.

²² ALACAKAPTAN, s. 48.

²³ DEMİRBAŞ, s. 390; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 539; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, s. 380; ZAFER, s. 454.

²⁴ ALACAKAPTAN, s. 49; DEMİRBAŞ, s. 390; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 539; HAKERİ, s. 375; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 335; ÖNDER, s. 258.

²⁵ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 540.

hirlenmeden farklıdır²⁶. Çünkü itiyadi bağımlıkta alkol kişi üzerinde geçici bir etki yaparken, kronik zehirlenmede kişi alkol almadığı zaman yoksunluk krizine girmektedir²⁷. Gerek itiyadi sarhoşluk gerekse kronik alkolizm esasen bir alkol bağımlılığı olmakla beraber aşağıda detaylandırılacağı üzere hukuki sonuçları açısından farklılaşmaktadır.

II. TÜRK CEZA HUKUKUNDA İRADİ SARHOŞLUĞUN CEZA SORUMLULUĞUNA ETKİSİ

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda²⁸ irade dışı alınan alkol bir geçici neden olarak görülmüş ve bu nedene bağlanan hukuki sonuçlar²⁹ akıl hastalığına ilişkin hükümlere³⁰ atıfla düzenlenmişti. Eski düzenlemede iradi sarhoşluk yerine kul-

²⁶ ALACAKAPTAN, s. 228-229; ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Ceza Hukuku, s. 653; DEMİRBAŞ, s. 386; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 540; HAFIZOĞULLARI, Zeki, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, US-A Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 402; İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 229; ZAFER, s. 455.

²⁷ DEMİRBAŞ, s. 386; İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 229; ÖZGENÇ, s. 476.

²⁸ RG. 13.03.1926, S. 320.

²⁹ **Mülga TCK m.48:** Suçu işlediği esnada arzi bir sebepten dolayı 46 ve 47'nci maddelerde münderic akli maluliyet halinde bulunan kimseler hakkında o maddelerdeki ahkam tatbik olunur.

İhtiyari sarhoşlukla ve ihtiyari ile kullanılan uyuşturucu madde tesiriyle işlenen fiiller bu madde hükmünden hariçtir.

³⁰ **Mülga TCK m.46:** Fiili işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini tamamen kaldıracak surette akıl hastalığına duçar olan kimseye ceza verilemez.

Ancak bu şahsın muhafaza ve tedavi altına alınmasına hazırlık tahkikatında Sulh Hakimi, ilk tahkikatta Sorgu Hakimi ve son tahkikatta vazifeli mahkeme tarafından karar verilir.

Muhafaza ve tedavi altında bulundurma müddeti şifaya kadar devam eder. Yalnız maznuna isnadolunan suç, ağır hapis cezasını müstelzim ise bu müddet bir seneden az olamaz.

Muhafaza ve tedavi altına alınan şahıs; muhafaza ve tedavinin icra kılındığı müessesesinin sıhhi heyetince, şifası tebeyyün ettiğine dair verilecek rapor üzerine aynı kazai mercie serbest bırakılır.

Bu husustaki rapor ve kararda, hastalığın ve isnadolunan suçun mahiyeti gözönünde tutularak, içtimai emniyet bakımından şahsın tıbbi kontrole ve muayeneye tabi tutulup tutulmıyacağı, tutulacaksa müddet ve fasılası da gösterilir.

Tıbbi kontrol ve muayene; Cumhuriyet Müddeiumumilerince, kararda gösterilen müddet ve fasılalarda bu şahısların buldukları mahalde yoksa en yakın salahiyetli mütehassısı olan hastane sıhhi heyetlerine sevk edilmeleri suretiyle temin olunur.

Bu tıbbi kontrol ve muayenede nüks arazi gösterenler hakim veya mahkeme kararıyla yine muhafaza ve tedavi altına alınıp aynı muamelelere tabi tutulurlar.

Mülga TCK m.47: Fiili işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette akli maluliyete müptela olan kimseye verilecek ceza aşağıda yazılı şekilde indirilir:

1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 15 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis;
 2. Müebbet ağır hapis yerine 10 seneden 15 seneye kadar ağır hapis;
 3. Amme hizmetlerinden müebbet memnuiyet yerine muvakkati memnuiyet; cezaları hükmolunur.
- Diğer cezalar üçte birden yarıya kadar indirilir.

lanılan kavram ihtiyari sarhoşluktu. İlgili atıf nedeniyle ihtiyari olmayan sarhoşluk, şuur ve hareket serbestisini kaldırmış olmasına ya da bunları önemli derecede azaltmış olmasına bağlı olarak cezayı kaldırmakta veya azaltmaktaydı. İhtiyari olarak alınan alkolün etkisiyle işlenen suçlarda ise söz konusu hükümlerin uygulanmayacağı belirtilmişti.

Günümüz Türk ceza hukukunda alkolün etkisiyle suç işlenmesi halinde ceza sorumluluğunun nasıl belirleneceği, geçici nedenler ve uyuşturucu etkisiyle suç işlenmesi halleri ile beraber TCK m.34³¹ kapsamında ayrıca düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca sarhoşluğun kusur yeteneğini kaldıran bir hal kabul edilebilmesi için alkolün irade dışı alınmış olması ve kişinin işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli derecede azalmış olması gerekir. Eğer irade dışı alınan alkol failin algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğini sadece önemli sayılmayacak bir ölçüde azaltmışsa failin ceza sorumluluğu devam eder. Böyle bir durum ancak TCK m.61 uyarınca temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulur³².

TCK m.34'ün gerekçesine göre şu iki halde alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle suç işleyen kişinin kusur yeteneği yoktur: (1) alkol veya uyuşturucu madde almak kastıyla hareket etmemesine rağmen yanılarak yani bilmeyerek bu maddeleri almış olma hali ve (2) alkol veya uyuşturucu madde almaya zorlanmış olma hali³³. Yine gerekçeye göre istemeyerek alkol veya uyuşturucu madde alınması dolayısıyla failin taksirinin dahi olmaması gerekir³⁴. Bu noktada gerekçenin, “taksir derecesinde bir kusurun dahi olmamasını” sarhoşluğun gerçekleşmesinde değil, “alkolün alınması zamanında” araması dikkat çekicidir. Doktrinde bir görüşe göre TCK m.34'ün terminolojisi dikkate alındığında failin sarhoş olmayı isteyip istememesi önem arz etmez; önemli olan alkolün bilerek alınıp alınmadığıdır³⁵. Bir başka görüşe göre ise alkolün kusur yeteneğini orta-

³¹ **TCK m.34 - Geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma:** “(1) Geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez.

(2) İrade olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişi hakkında birinci fıkraya hükmü uygulanmaz.”

³² ÖZGENÇ, s. 474.

³³ ARTUK, Mehmet Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim, Gerekçeli Türk Ceza Kanunları, 21. Baskı, Adalet, Ankara, 2020, s. 59.

³⁴ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Gerekçeli, s. 59.

³⁵ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Ceza Hukuku, s. 651; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 336; ÖZGENÇ, s. 473.

dan kaldırması için failin “sarhoşluğun gerçekleşmesinde” taksir derecesinde dahi bir kusurunun olmaması gerekir³⁶.

TCK m.34’te dikkat çeken bir başka husus gerek geçici nedenin gerekse irade dışı alınan alkol ve uyuşturucu maddenin etkisiyle suç işlenmesinde anlama ve isteme yeteneğinin önemli derecede azalmasının cezasızlık için yeterli görülmesidir. İlk bölümde sarhoşluğun kişideki algılayabilme ve davranışlarını yönlendirebilme yeteneği üzerindeki etkisine göre tam ve kısmi sarhoşluk olarak da adlandırıldığı ifade edilmişti. Doktrinde, akıl hastalığının anlama ve isteme yeteneği üzerindeki etkisini derecelendiren kanunun, sarhoşluğun etkisini gerekçe göstermeksizin bir derecelendirmeye tabi tutmamasını keyfilik olarak nitelendiren bir görüş de mevcuttur³⁷.

Madde gerekçesi de maddenin kendisine benzer şekilde kusur yeteneğinin etkilenmediği kabul edilen iradi sarhoşluk noktasında sarhoşluğun kasıtlı, taksirli, tasarlanmış veya itiyadi olması noktasında bir ayrıma gitmemiş, önemli olanın “isteyerek” alkol almak olduğunu vurgulamıştır³⁸. Ayrıca tam veya kısmi iradi sarhoşluk arasında da bir fark gözetilmemiştir. Dolayısıyla iradi sarhoşluk hallerinde sarhoşluğun kişinin algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği üzerindeki etkisini araştırmaya gerek dahi yoktur. Buna göre kasıtlı, tasarlanmış, taksirli veya itiyadi olarak tam veya kısmen sarhoşluk etkisi altında suç işleyen kişinin ceza sorumluluğu tamdır. Doktrinde ise iradi sarhoşluk türleri içinde tasarlanmış sarhoşlukta faile uygulanacak yaptırımın diğerlerine göre ağır olması gerektiği savunulmaktadır³⁹. Benzer şekilde itiyadi sarhoşluk halinde işlenen suçlarda cezanın artırılması gerektiği fikri de öne sürülmüştür; çünkü itiyad, faile sarhoşluğun sonuçları hakkında yeterli fikri vermiş olup, fail bu sonuçları öngörebilir durumdadır⁴⁰.

Bu noktada alkol bağımlılığı konusunda Türk ceza hukukunda nasıl bir ceza politikası izlendiğine de değinmek gerekir. Mülga TCK’nin yürürlükte olduğu dönemde kanunun 404. maddesi 4. fıkrası uyarınca⁴¹ alkol kullanmayı bağımlılık haline getirmiş kişiler hakkında da tedbir alınmasının esas olduğu ifade

³⁶ DEMİRBAŞ, s. 389; DÖNMEZER, s. 194; HAKERİ, s. 375.

³⁷ HAFIZOĞULLARI, s. 401.

³⁸ ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Gerekçeli, s. 59.

³⁹ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 541.

⁴⁰ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 541.

⁴¹ “Uyuşturucu maddeleri kullanan kimselerin alışkanlığı iptila derecesinde ise, salahlı tıbben anlaşılincaya kadar bir hastanede muhafaza ve tedavisine hükmolunur. Bu kimselerin hastanede muhafaza ve tedavilerine, yetkili mahkemeye tahkikatın her safhasında da karar verilebilir.”

edilmişti⁴². Fakat belirtmek gerekir ki bu dönemde yürürlükte olan TCK m.404/4 sadece uyuşturucu madde bağımlılarının muhafaza ve tedavisinden bahsetmekteydi. Yürürlükteki TCK ise alkol bağımlısı kişilerin güvenlik tedbiri olarak bunlara özgü sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasını akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerinin yer aldığı 57. maddede açık bir şekilde düzenlemiştir⁴³. Fakat burada alkol bağımlısı kişinin hapis cezasının güvenlik tedbirine dönüştürüleceği ya da cezanın tamamen veya kısmen tedavi tedbiri olarak uygulanacağı konusunda bir açıklıktan bahsetmek güçtür⁴⁴. Yukarıda alkol bağımlılığının kronik zehirlenme derecesine ulaşması halinde akıl hastalığı kapsamına sokulabileceği ve akıl hastalığının yarattığı hukuki sonuçları doğurabileceği ifade edilmişti. Buna göre TCK m.32⁴⁵ uyarınca iradi olarak alınsa dahi alkolün yarattığı kronik zehirlenme nedeniyle işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Bu derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişi hakkında ise indirimli bir ceza uygulanır. Nitekim Yargıtay da bir kararında, alkol bağımlısı olduğunu iddia eden kişinin ceza sorumluluğunun belirlenmesinde, alkol bağımlılığının bir akıl hastalığı gibi etki doğurup doğurmadığı yönünde araştırma yapılması gerektiğine hükmetmiştir⁴⁶.

⁴² DÖNMEZER, s. 322.

⁴³ **TCK m.57/7**: “Suç işleyen alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı kişilerin, güvenlik tedbiri olarak, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasına karar verilir. Bu kişilerin tedavisi, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtulmalarına kadar devam eder. Bu kişiler, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca bu yönde düzenlenecek rapor üzerine infaz hâkimi kararıyla serbest bırakılabilir.”

⁴⁴ ZAFER, s. 786.

⁴⁵ **TCK m.32 - Akıl hastalığı**

“(1) Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükümlenir.

(2) Birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmibeş yıl, müebbet hapis cezası yerine yirmi yıl hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek ceza, altıda birden fazla olmamak üzere indirilebilir. Mahkûm olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir.”

⁴⁶ Yargıtay 18. CD, 14.04.2016, E. 2015/22434, K. 2016/7829: “Sanığın ikamet ettiği mahallenin muhtarı olan Muhammet Nasır’ın soruşturma aşamasında alınan beyanında, sanığın akli dengesinin yerinde olmadığını ileri sürmesi ve 25.11.2011 tarihli tutanakta sanığın alkol bağımlısı olup, tedaviye ihtiyaç duyduğunun belirtilmesi karşısında, TCK’nın 32. maddesi uyarınca sanığın suçu işlediği sırada alkol bağımlısı olup olmadığı ve akıl hastalığı veya zayıflığı nedeniyle eylemin hukuksal anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğini tamamen kaldırarak veya önemli ölçüde azaltacak şekilde akıl hastalığının bulunup bulunmadığı, CMK’nın 74. maddesine göre gözlem altında tutulup yöntemine uygun olarak raporla saptandıktan sonra, sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayini gerekirken, eksik koşturma ile mahkûmiyetine karar verilmesi”

Türk ceza hukukunda, iradi sarhoşluğun tüm türleri (kasıtlı, taksirli, tasarlanmış veya itiyadi) bakımından kusur yeteneği etkilenmeyeceğinden, sarhoşluğun etkisi altında suç işleyen failin somut olayda sorumluluğunun nasıl olacağına yönelik, en azından uygulamada, bir tartışma yoktur. Sarhoşluk etkisi altında olmayan bir failin somut fiile ilişkin hangi manevi unsurla hareket ettiği nasıl araştırılıyorsa, sarhoşluk etkisi altında suç işleyen fail yönünden de aynı araştırma yapılır. Çünkü TCK iradi olarak sarhoş olmuş bir kişinin, işlediği suç bağlamında, kast veya taksir ile hareket edebilen bir fail olduğunu kanunen kabul etmiş bulunmaktadır. Doktrinde bu durum “*failin sarhoşluğu gerçekleştirme şekli ile bu durumda iken işlenen suçların kusurluluk şekli birbirinden bağımsızdır*” şeklinde ifade edilmektedir⁴⁷. Nitekim Yargıtay uygulaması da bu yöndedir⁴⁸. Örneğin kişi taksirli iradi sarhoşluk hali içindeyken bir yaralama eylemini gerçekleştirmiş olabilir. Burada sarhoşluğun taksirli olması yaralamanın da taksirli halinden ceza verileceği anlamına gelmez. Kişi taksirli bir şekilde sarhoş olmuş, yaralama eylemini ise kasten gerçekleştirmiş olabilir; dolayısıyla sorumluluğu kasten yaralama suçundandır. Doktrinde azınlıkta kalan bir başka görüşe göre ise taksirli olarak kusur yeteneğini ortadan kaldıran, konumuz bağlamında taksirli tam sarhoşluk hali içinde olan failin gerçekleştirdiği haksızlık da taksirli bir haksızlıktır⁴⁹. Fakat TCK m.34 bağlamında bu görüşün benimsenmediği açıktır.

İradî sarhoşluğun etkisiyle işlenen suçlarda ceza sorumluluğuna ilişkin tüm bu hükümlerin ve uygulamaların kusur ilkesine uygunluğunu değerlendirmeden önce Kanada ceza hukukunda konunun nasıl çözümlendiği ortaya konulmuştur.

⁴⁷ ÖNDER, s. 258. Aynı yönde bkz. İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 227; ZAFER, s. 454-455.

⁴⁸ Yargıtay CGK, 24.10.1983, E. 1983/215 K. 1983/358: “Nitekim Yargıtay uygulamalarında da isteyerek tam sarhoşluğun failde kasdın oluşuna etkide bulunmayacağını kabul ederek bu durum da olan faili kasıtlı suçlardan sorumlu tutmuştur (1. CD. 19.2.1955 gün, 222-75). Görülüyor ki failin kasten veya taksirle cezalandırılması için sarhoşluğun kasıtlı veya taksirli olması önemli değildir. Sarhoşken yapılan hareketin kasıtlı veya taksirli olup olmadığı araştırılmalıdır.

Gerçekten sarhoş olmayıp da isnad yeteneğini tam olarak haiz olan kişinin kusurluluğu araştırılıp sorumluluğu kastına veya taksirine yahut kastının aşılmasına dayandırıldığı halde, kanunen isnad yeteneğinde bir değişme olmadığı açıklanan sarhoş hakkında aynı araştırmanın yapılmaması ve kendisinin daima kasıtlı yahut daima taksirle hareket etmiş sayılması mantıksız olur. Bundan başka kusurluluk hakkında bir araştırma yapılacaksa bunu hareketle ilgisi olmayan bir zamana, yani sarhoşluğun sebebine götürmekte doğru değildir. Araştırılması gereken, inceleme konusu yapılacak olan, hareketin hangi kusurluluk şekli altında işlendiğini tesbit etmekten ibarettir ve hareketin dışında kalan sarhoşluğun kasıtlı veya taksirli olması ile bu kısım arasında bağlantı yoktur.”

⁴⁹ ÖZGENÇ, 473-474; İÇEL / SOKULLU / AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 227.

III. KANADA CEZA HUKUKUNDA İRADI SARHOŞLUĞUN CEZA SORUMLULUĞUNA ETKİSİ

Common Law ilkelerinin benimsendiği Kanada ceza hukukunda suçun ma-nevi (*mental*) unsuru *mens rea* (*guilty mind*) olarak, maddi (*material*) unsuru ise *actus reus* (*guilty act*) olarak adlandırılır. Suçun oluşumu için bu iki unsurun eş zamanlı olarak mevcut olması gerekir. *Actus reus*, icrai veya ihmali bir davranış olabilmekle beraber her halükârda iradi/istemli/gönüllü (*voluntary*) bir davranış olması gerekir⁵⁰. Bir hareketin iradi olabilmesi için failin bilinçli (*conscious*) olması ve eylemi sadece gözlemlemekten ziyade onu yönlendiriyor olması ge-rekir⁵¹. Buna göre, “sadece gönüllü davranışların - özgür iradenin ve kontrollü bir bedenün ürünü olan, dış kısıtlamalar tarafından engellenmeyen davranışla-rın - cezayı ve cezai sorumluluk damgasını hak ettiği temel bir adalet dir⁵².” Kanada hukukunda iradi sarhoşluk esasen suç eylemine yönelik gerçek bir savunma değildir⁵³. Bununla birlikte iradi olarak alkol almakla beraber kişi-nin hareketlerinin iradi ve kontrollü olup olmadığı yönünde makul şüphe yara-tan aşırı sarhoşluk hallerinde otomatizm savunması gündeme gelmektedir.

A. Otomatizm: Türleri ve Hukuki Sonuçları

Otomatizm akıl hastalığından kaynaklanan (*insane*) ve akıl hastalığından kaynaklanmayan (*non-insane*) otomatizm olarak ikiye ayrılır⁵⁴. Kanada huku-kunda suç işleyen bir kimsenin otomatizm durumunun akıl hastalığı kaynaklı olup olmadığı hukuki sonuçları nedeniyle önem arz eder. Akıl hastalığından kaynaklanmayan otomatizm savunması mahkemece kabul gördüğünde dava beraat (*acquittal*) ile sonuçlanırken, akıl hastalığından kaynaklı otomatizm sa-vunması ise akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun olmadığı kararı (*NCR-MD: not criminally responsible on account of mental disorder*) ile davayı sonuçlandırmaktadır⁵⁵.

⁵⁰ CHILD / REED, s. 171.

⁵¹ GLANCY / PATEL / HEINTZMAN / SCHNEIDER, s. 401.

⁵² *R. v. Ruzic*, [2001] 1 S.C.R. 687, 2001 SCC 24 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1861/index.do?q=ruzic>, E.T. 20.07.2024.

⁵³ *R. v. Bernard*, [1988] 2 S.C.R. 833 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/388/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁵⁴ GRANT / SPITZ, s. 226. Ayrıca bkz. *Rabey v. R.*, [1980] 2 S.C.R. 513 (çevrimiçi) https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/4507/index.do?site_preference=normal, E.T. 20.07.2024; *R. v. Stone*, [1999] 2 S.C.R. 290 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1705/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁵⁵ Kanada Ceza Kanunu m.16’ya göre, “Hiç kimse, kendisini icrai veya ihmali eylemin niteliğini ve mahiye-tini takdir edemeyecek veya yanlış olduğunu bilemeyecek hale getiren bir zihinsel hastalıktan muzdarip-

Kanada Yüksek Mahkemesi 1980 tarihli *Cooper v. R.* kararında hukuki anlamda akıl hastalığının, insan zihnini ve işleyişini bozan her türlü hastalık, bozukluk veya anormal durumu kapsadığını ancak alkol veya uyuşturucunun iradî kullanımı ile ortaya çıkan durumlar ile histeri veya beyin sarsıntısı gibi geçici zihinsel durumların bunun dışında olduğunu ortaya koymuştur⁵⁶. Yine aynı kararda akıl hastalığı savunmasını desteklemek için, hastalığın, sanığı şiddet eyleminin niteliğini ve önemini takdir edemeyecek veya bunun yanlış olduğunu bilemeyecek hale getirecek yoğunlukta olması gerektiği vurgulanmıştır. 1980 tarihli *Rabey v. R.* davasında ise ayırım şu şekildedir⁵⁷:

“Yapılması gereken ayırım, belirli bir dış faktör tarafından üretilen geçici bir etki olan ve akıl hastalığı kavramına girmeyen bir zihin arızası ile esas olarak sanığın içsel bir nedeninden kaynaklanan bir zihin arızası arasında dır. İnsanoğlunun ortak paydası olan hayatın olağan stresleri ve hayal kırıklıkları, zihnin arızalanmasını açıklayan ve onu akıl hastalığı kategorisinden çıkaran harici bir neden teşkil etmez.”

Kanada mahkemelerinin otomatizmin akıl hastalığı kaynaklı olup olmadığı noktasında uyguladığı iki test mevcuttur: içsel neden testi (*the internal cause test*) ve devam eden tehlike testi (*the continuing danger test*)⁵⁸. *R. v. Stone* davasında Yüksek Mahkeme, içsel neden ve devam eden tehlike teorilerinin akıl

ken işlenen bir icrai veya ihmali eylemden dolayı cezai olarak sorumlu tutulamaz”. Bkz. **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 16**. Kanada Ceza Kanunu m.672.38 uyarınca akıl hastalığı nedeniyle cezai sorumluluğu olmadığına ya da yargılanmaya elverişli olmadığına karar verilen herhangi bir sanıkla ilgili tasarruflarda bulunmak ya da bu tasarrufları gözden geçirmek üzere her ilde bir İnceleme Kurulu (*Review Boards*) oluşturulur ya da belirlenir. Bkz. **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 672.38**. İnceleme Kurulları, bir yargıcı ya da yargıç olarak atanma yeterliliğine sahip bir kişi tarafından başkanlık edilen ve en az dört üyeden oluşan uzmanlaşmış komisyonlar olup bu üyelerden birinin söz konusu ilin yasaları uyarınca psikiyatri uygulama yetkisine sahip olması gerekmektedir. NCR-MD davalarının çoğu bir İnceleme Kurulu'na yönlendirilse de, hüküm verecek olan mahkeme, kendisinin de konu ile ilgili tasarrufla bulunabileceğine veya söz konusu tasarruflun gecikmeden kullanılması gerektiğine kanaat getirilebilir. Bkz. LA-TIMER, Jeff/ LAWRENCE, Austin, **The Review Board Systems in Canada: An Overview of Results from the Mentally Disordered Accused Data Collection Study**, Department of Justice Canada, Research and Statistics Division, 2006, s. 1-2. Kanada Ceza kanunu m.672.54 uyarınca, bir mahkeme veya İnceleme Kurulu'nun kullanabileceği üç tasarruf vardır: mutlak tahliye, şartlı tahliye veya sanığın bir hastanede gözlem altında tutulması. Bkz. **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 672.54**.

⁵⁶ *Cooper v. R.*, [1980] 1 S.C.R. 1149 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/4496/index.do>, E.T. 20.07.2024.

⁵⁷ *Rabey v. R.*, [1980] 2 S.C.R. 513.

⁵⁸ YEO, Stanley, “Clarifying Automatism”, **International Journal of Law and Psychiatry**, Y. 2002, C. 25, S. 5, s. 445-458, s. 450. İçsel neden testi, sarhoşluk veya beyin sarsıntısı gibi belirli bir dış faktör tarafından üretilen bir arzının aksine, sanığın psikolojik yapısı veya organik patolojisi gibi esas olarak içsel bir nedenden kaynaklanan zihinsel bir arıza arasında bir ayırım yapar. Devam eden tehlikeye ilişkin ikinci test ise sanığın tekrarlaması muhtemel olan ve bu nedenle kamu için tehlike arz eden her durumunun akıl hastalığı olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bkz. YEO, s. 450. Ayrıca bkz. *Rabey v.R.*, [1980] 2 S.C.R. 513.

hastalığının belirlenmesinde alternatif veya birbirini dışlayan yaklaşımlar olarak görülmemesi gerektiğini, aksine, bu yaklaşımlardan birinin veya her ikisinin de duruşma yargıçları tarafından dikkate alınabileceği bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır⁵⁹.

Yüksek Mahkeme 1980 tarihli bir kararında akıl hastalığından kaynaklanmayan otomatizm savunmasının, hareket kabiliyetine sahip olmakla beraber ne yaptığının bilincinde olmayan bir kişinin durumunu, onun bilinçsiz ve istemsiz (iradi olmayan) eylemini tanımlamak için kullanılan bir terim olduğunu ifade etmiştir⁶⁰. Fakat ilerleyen yıllarda Yüksek Mahkeme otomatizmin bilinçsizlikten ziyade istemsiz olma boyutunu ön plana çıkarmıştır⁶¹. Çünkü bilinçsizlik ya da zayıf bir bilinç istemsizliğe yol açabilmekle beraber, her zaman böyle olmak zorunda değildir; ya da bir kişinin eylemi istemsiz olmakla beraber kişi yine de bu eylemin bilincinde (farkında) olabilir⁶².

İradi olarak gerçekleşen uyuşturucu veya alkol tüketiminden kaynaklanan (*self-induced intoxication*) otomatizm türü “akıl hastalığından kaynaklanmayan (*non-insane*) otomatizm” savunmasına karşılık gelmektedir. İşte bu otomatizm savunması, sanığın suçu işlemek için gerekli olan özel kasıt oluşturma kapasitesinden yoksun olacak kadar sarhoş olması halinde, özel kastla işlenen bir suçta uygulanabilirken, genel kastla işlenen suçlarda uygulanmaz⁶³. Söz konusu içtihat *Leary* kuralı (*Leary Rule*) olarak da adlandırılmaktadır. Genel kasıt suçu, söz konusu olan tek kastın yalnızca söz konusu fiilin gerçekleştirilmesiyle ilgili olduğu ve başka bir gizli niyet veya amacın bulunmadığı suçtur. Özel kasıt suçu ise, söz konusu fiilin tek başına gerçekleştirilmesinin ötesine geçen bir kasıt ya da amaç ile birlikte *actus reus*'un gerçekleştirilmesini içeren suçtur. Mahkeme'ye göre ne yapay ne de hukuki bir kurguya dayanan bu ayırım, mantıksal temellerden kopuk değildir⁶⁴. Genel kasıt suçunda eylem anlık tutkunun tamamen fiziksel bir ürünü olabilirken, özel kasıt suçunda eylem, belirli bir kastın formüle edilmesine yönelik daha karmaşık bir zihinsel süreci içerir⁶⁵. Örneğin

⁵⁹ *R. v. Stone*, [1999] 2 S.C.R. 290.

⁶⁰ *Rabey v. R.*, [1980] 2 S.C.R. 513.

⁶¹ YEO, s. 446-447.

⁶² YEO, s. 446.

⁶³ *Leary v. The Queen*, [1978] 1 S.C.R. 29 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/2567/index.do>, E.T. 20.07.2024. İngiltere ve Galler hukukunda otomatizmin savunma olarak kullanılabilmesi suçlar bakımından da aynı kriter esas alınmaktadır. Bkz. MADEN, s. 596-597.

⁶⁴ *R. v. Bernard*, [1988] 2 S.C.R. 833.

⁶⁵ *The Queen v. George*, [1960] S.C.R. 871 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/7284/index.do>, EE. T. 20.07.2024. Ayrıca bkz. *R. v. Brown*, 2022 SCC 18.

basit yaralama suçu (*common assault*) ve tecavüz suçu (*rape*) genel kastla işlenebilen bir suç olmakla beraber, hırsızlık amacıyla eve girme (*burglary*) suçu özel kastla işlenebilen suçtur. Çünkü eve girme kastı suçun oluşumuna yetmemekte olup, kastın, hırsızlık yapma şeklindeki amacı da içermesi gerekir⁶⁶. Öldürme suçu bakımından da ayırım dikkat çekicidir: cinayeti işleyen kişinin bunu ani bir tahrikin neden olduğu öfkeyle işlemesi olarak tanımlanan ve *manslaughter*⁶⁷ olarak adlandırılan öldürme suçu genel kastla işlenebilen suçlar arasındadır⁶⁸. Failin ölüm neticesine yönelik doğrudan veya olası kastla hareket ettiği öldürme olarak tanımlanan ve *murder*⁶⁹ olarak adlandırılan suç ise özel kastla işlenebilen suçlar arasında yer alır⁷⁰. Kanada Yüksek Mahkemesi'nin genel kastla işlenebilen suçlarda iradi sarhoşluğun kesinlikle bir savunma olamayacağı yönündeki içtihatları 1994 tarihli *R. v. Daviault* kararı ile yön değiştirir.

B. R. v. Daviault

Dava konusu olayda aşırı sarhoş bir haldeyken engelli ve yaşlı bir kadına tecavüz eden kronik alkolik sanık, suçun işlendiği sırada “otomatizme benzer bir durumda” olması nedeniyle olayı hatırlamadığını ifade etmiş ve suçlamayı reddetmiştir⁷¹. Duruşma hâkimi, sanığın şikâyetçi tarafından tarif edilen suçu işlediğini tespit etmiş, ancak sanığın aşırı sarhoşluğu nedeniyle cinsel saldırı suçunu işlemek için gerekli asgari kasta sahip olup olmadığı konusunda makul bir şüphe oluştuğu için beraatine karar vermiştir. Temyiz Mahkemesi ise savcılığın temyiz başvurusunu kabul etmiş ve sanığın suçlu olduğuna hükmetmiştir. Temyiz Mahkemesi, otomatizm veya akıl hastalığına eşit veya benzer bir durumla sonuçlanan iradi sarhoşluk savunmasının, genel kasit suçuna karşı bir savunma olarak kullanılamayacağına karar vermiştir. Sanık bunun üzerine Kanada Yüksek Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme, genel kasıtlı bir suçun *mens rea*'sının sarhoşluk nedeniyle ortadan kalkmayacağı kuralının katı bir şekilde uygulanmasını Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın hem 7 hem de 11(d) maddelerine aykırı görmüştür. Bir suçun zihinsel yönü çok eskiden beri suçun ayrılmaz bir parçası olarak

⁶⁶ *The Queen v. George*, [1960] S.C.R. 871.

⁶⁷ **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 232(1).**

⁶⁸ *Director of Public Prosecutions v. Beard*, [1920] A.C. 479 (çevrimiçi) https://thelawmatics.in/case-note-director-of-public-prosecutions-v-beard-1920-a-c-479/#Director_of_Public_Prosecutions_V_Beard, E.T. 20.07.2024.

⁶⁹ **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 229-231.**

⁷⁰ *R. v. Brown*, 2022 SCC 18.

⁷¹ *R. v. Daviault*, [1994] 3 S.C.R. 63 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1172/index.do>, E.T. 20.07.2024.

kabul edilmektedir ve bunu yok saymak sanığı temel adaletten mahrum bırakmak olur. Genel kasıt suçlarında zihinsel unsur asgari düzeyde olabilir; söz konusu davada sadece cinsel saldırıda bulunma kastı veya eylemlerin bir saldırı oluşturup oluşturmayacağı konusunda kayıtsızlık (*recklessness*) söz konusudur. Gerekli zihinsel unsur normalde saldırının sanık tarafından işlendiğinin kanıtlanmasından çıkarılabilir, ancak sarhoş olma kastının *mens rea*'sı saldırıyı gerçekleştirmek için gerekli olan *mens rea*'yı oluşturamaz. Ayrıca, masumiyet karinesi, iradilik zihinsel unsuru da dâhil olmak üzere bir suçun tüm unsurlarını ortaya koyma yükünün savcılığa (*The Crown*)⁷² ait olmasını gerektirir. İradi sarhoşluğun kınanabilir olması, her durumda bunun sonuçlarının iradi ya da öngörülebilir olduğu anlamına da gelmez. Ayrıca, iradi sarhoşluk, suç için gereken asgari *mens rea* ile *actus reus* arasındaki gerekli bağlantıyı sağlayamaz. Mahkeme'ye göre cinsel saldırı için çok asgari bir kastın bile gerekli olduğunu reddetmek, Şart'ı ağır bir şekilde ihlal eder ve temel adalet ilkelerine aykırıdır. Mahkeme bu noktada *Leary* kuralını tamamen terk eden diğer yargı alanlarının (*jurisdictions*) deneyimlerine ve önerilen yaklaşımlara da atıfta bulunur. Gerçekten de Anglo-Sakson hukuk sistemlerinin daha geniş bağlamında, Güney Afrika, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi *Commonwealth* yargı alanları “özel kasıt” sınırlamalarından yavaş yavaş uzaklaşmış ve böylece daha geniş bir suç yelpazesi için sarhoşluk savunmasının (teorik) olasılığını açmıştır⁷³. Son olarak, *Leary kuralı* tüm genel kasıtlı suçlar için geçerli olduğundan, hem belirli bir amaca yönelik olarak iyi bir şekilde uygulandığı söylenemez hem de “orantılılık” ve “hakları asgari derecede sınırlama” gerekliliklerini karşılayamaz. Dolayısıyla Yüksek Mahkeme, cinsel saldırı suçu için gerekli zihinsel/manevi unsurun oluşmadığı iddiasında sanığın aşırı sarhoşluğa ilişkin delillerinin kabul edilebileceği sonucuna varmıştır⁷⁴. Bu tür deliller ancak sanığın aşırı sarhoşluk hali nedeniyle gerekli kastı oluşturamadığını olasılıklar dengesi çerçevesinde ortaya koyabilmesi halinde kabul edilebilir⁷⁵.

⁷² *The Crown*, Kanada'da Majesteleri Kral veya Majesteleri Kraliçe'nin tüm Kanada veya bir eyalet üzerindeki haklarını ifade eden hukuki bir terim olup hükümdarın yürütme gücünü ve kapasitesini temsil eder; uygulamada hükümet anlamına gelir. *The Crown Council* ise ceza davalarında devleti temsil eden hukukçuya verilen addır. Polisi, mağdurları veya onların ailesini değil, Kanada halkını temsilen hareket eden bu kişiler *the Prosecution* (Savcılık) veya *the Crown* olarak da adlandırılırlar.

Bkz. <https://ca.practicallaw.thomsonreuters.com/Glossary/CAPracticalLaw/Ie3cb430ba40211eabea3f0dc9fb69570?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29>, E.T. 20.07.2024; <https://www.ontariocourts.ca/ocj/criminal-court/definitions-and-glossary/#C>, E.T. 20.07.2024.

⁷³ FISCHER, Benedikt / REHM, Jürgen, “Alcohol Consumption and the Liability of Offenders in the German Criminal System”, *Contemporary Drug Problems*, Y. 1996, C. 23, S. 4, s. 707-729, s. 92, 94.

⁷⁴ MACMILLAN-BROWN, Heather, “No Longer “Leary” About Intoxication: In the Aftermath of R. v. Daviault”, *Saskatchewan Law Review*, Y. 1995, C. 59, S. 2, s. 311-333, s. 311.

⁷⁵ MACMILLAN-BROWN, s. 311.

1995 yılında Kanada Parlamentosu, Kanada Ceza Kanunu'nun önceki 33.1 maddesini işte bu ünlü *R. v. Daviault* kararına tepki olarak kabul etmiş ve sanıkların şiddet suçlarında aşırı sarhoşluğu bir savunma olarak kullanmasını yasaklamıştır. Buna göre kişinin, makul bir özen yükümlülüğünden ayrılarak kendisini soktuğu iradi aşırı sarhoşluk nedeniyle, başka bir kişinin vücut bütünlüğüne saldırı veya başka herhangi bir müdahalesini veya müdahale tehdidini içeren bir suçu işlemek için gerekli olan genel kast veya iradeden yoksun olması bir savunma değildir⁷⁶. 33.1'in "sarhoşluk nedeniyle cezai kusur" başlığını taşıyan ikinci fıkrasında makul bir özen yükümlülüğü şu şekilde tanımlanır:

“Bir kişi, davranışlarının farkında olmamasına veya davranışlarını bilinçli olarak kontrol edememesine neden olan iradi bir sarhoşluk halindeyken, istemli veya istemsiz olarak başka bir kişinin vücut bütünlüğüne müdahale eder veya müdahale etme tehdidinde bulunursa, Kanada toplumunda genel olarak kabul edilen makul özen standardından belirgin bir şekilde ayrılmış olur ve bu nedenle cezai olarak kusurludur.”

33.1 hükmü böylece mağdurun vücut bütünlüğüyle ilgili herhangi bir suç için, suçun özel değil genel kasıt gerektiren bir suç olması halinde, iradi sarhoşluk savunmasına kapıyı kapatmıştır⁷⁷. Fakat söz konusu 33.1 hükmünün yasalaşması Kanada'da tartışmalara nokta koymaz. 13 Mayıs 2022 tarihinde Kanada Yüksek Mahkemesi *R v. Brown* davasında oybirliğiyle aldığı kararla söz konusu hükmün Haklar ve Özgürlükler Şartı'nı (*Charter of Rights and Freedoms*) ihlal ettiğine karar vermiştir⁷⁸.

⁷⁶ **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 33.1.** Orijinal (İngilizce) metin:

“When defence not available

33.1 (1) It is not a defence to an offence referred to in subsection (3) that the accused, by reason of self-induced intoxication, lacked the general intent or the voluntariness required to commit the offence, where the accused departed markedly from the standard of care as described in subsection (2).

Criminal fault by reason of intoxication

(2) For the purposes of this section, a person departs markedly from the standard of reasonable care generally recognized in Canadian society and is thereby criminally at fault where the person, while in a state of self-induced intoxication that renders the person unaware of, or incapable of consciously controlling, their behaviour, voluntarily or involuntarily interferes or threatens to interfere with the bodily integrity of another person.

Application

(3) This section applies in respect of an offence under this Act or any other Act of Parliament that includes as an element an assault or any other interference or threat of interference by a person with the bodily integrity of another person.”

⁷⁷ GLANCY, Graham / PATEL, Kiran, “The Ontario Court of Appeal Takes a New Look at Automatism in *R v. Sullivan*”, **Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law**, Y. 2022, C. 50, S. 3, s. 450-459, s. 453.

⁷⁸ *R. v. Brown*, 2022 SCC 18.

C. R v. Brown

Davaya konu olayda sanık *Matthew Winston Brown* 12 Ocak 2018 gecesini bir partide alkol ve sihirli mantar (*magic mushroom*) adı verilen bir madde tüketmiştir. Söz konusu mantarlar halüsinasyonlara neden olabilen yasadışı bir uyuşturucu olan psilosibin içermektedir. Bay *Brown* gerçeklikle bağını koparmış, partiden ayrılmış ve yakındaki bir eve girerek içerideki bir kadına saldırmıştır. Mağdur kadın, saldırı sonucunda kalıcı yaralar almıştır. Sanık *Brown* başka bir eve girdiğinde, orada yaşayan çift polisi aramıştır. Olaylarla ilgili hiçbir şey hatırlamadığını söyleyen sanık *Brown*, ağırlaşmış yaralama, konut dokunulmazlığını ihlal ve mala zarar verme suçlarından yargılanmıştır. Sanığın geçmişte bir suç kaydı ve akıl hastalığı da mevcut değildir. Duruşmada sanık *Brown* otomatizm savunmasına dayanmıştır. Nitekim duruşmada sunulan bilirkişi delilleri de sanığın söz konusu suçları işlediği sırada davranışları üzerinde iradi bir kontrolü olmadığını doğrulamıştır. Fakat savcılık Kanada Ceza Kanunu 33.1 maddesi ile saldırı veya başka bir kişinin vücut bütünlüğüne müdahale içeren suçlarda otomatizmin bir savunma olarak kullanılması engellendiğinden buna karşı çıkmıştır. Bu sefer sanık 33.1 maddesinin, Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkını garanti altına alan 7. maddesi ile suçluluğu kanıtlanana kadar masum sayılma hakkını garanti alan 11(d) maddesini ihlal ettiğini öne sürmüştür. Yargıç, sanığın bu iddiasını yerinde bulmuş ve sanık duruşmada otomatizme benzer aşırı sarhoşluk savunmasını ileri sürme hakkına sahip olmuştur. Duruşma hâkimi, bu savunmanın ağırlaşmış yaralama ve konut dokunulmazlığını ihlal suçlamalarına da cevap niteliğinde olduğunu tespit etmiş ve beraat kararı vermiştir. Savcılık temyize başvurduğunda ise Temyiz Mahkemesi, Kanada Ceza Kanunu m.33.1'in hükümsüz olduğuna dair kararı bozmuş, ağırlaşmış yaralama ve konut dokunulmazlığını ihlal suçlarından verilen beraat kararını kaldırmış ve bu suçlardan mahkûmiyet kararı vermiştir⁷⁹. Son olarak sanık, Kanada Yüksek Mahkemesi'ne başvurmuştur. Yüksek Mahkeme 13 Mayıs 2022 tarihinde verdiği kararla 33.1 maddesinin Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın 7 ve 11(d) maddelerini özgür ve demokratik bir toplumda haklı gösterilemeyecek şekilde ihlal ettiğini ve Anayasa'ya aykırı olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada Yüksek Mahkeme, 33.1 hükmünün Anayasa'ya aykırı bulunmasının, "otomatizm boyutunda olmayan sarhoşluğun, yaralama veya cinsel saldırı gibi genel kasıtlı şiddet suçları için bir savunma olmadığı kuralı" üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığını vurgulamıştır.

⁷⁹ Mala zarar verme suçundan verilen beraat kararı 33.1 hükmünden etkilenmemiş ve temyiz edilmemiştir.

Yüksek Mahkeme'ye göre 33.1 hükmü ile öngörülen gereklilikler ne beraber ne müstakil olarak bir kusur ölçütü değildir; bunlar, 33.1(2)'de kullanılan "iken" sözcüğünden de anlaşılabilirce üzere sadece sorumluluk şartlarıdır⁸⁰. Çünkü 33.1(2)'de tarif edilen özen standardından ayrılma iki şeyin kanıtlanmasına bağlıdır: (1) kişinin, davranışlarının farkında olmamasına veya davranışlarını bilinçli olarak kontrol edememesine neden olan iradi bir sarhoşluk hali içinde olması ve (2) şiddet eyleminin kişi bu haldeyken gerçekleşmesi. Mahkeme'ye göre bunlar bir taksir standardı (*criminal negligence standard*) içermez. Dolayısıyla 33.1 hükmü, şiddet suçu için gerekli olan kusurun, kişinin sarhoş olma tercihine dayalı olarak mevcut olduğunu varsayar. Bu nedenle 33.1 maddesi Şart'ın 7. maddesini ihlal etmektedir; çünkü *mens rea*'nın veya eylemin iradi olmasının kanıtlanması gerekmeksizin mahkûmiyet kararı verilebilmesinin önünü açar. Oysaki suçun özel niteliği subjektif kusuru gerektirmedikçe, makul bir kişi standardından belirgin bir sapma şeklinde tezahür eden taksirin (*penal negligence*) kanıtlanmasının ceza mahkûmiyeti için asgari düzeyde gerekli olduğu temel bir adalet ilkesidir. 33.1 hükmü için sadece sarhoş olma niyeti (*intention*) yeterlidir; bu niyetin derecesi önem arz etmez. Bu kişinin farkındalık veya kontrol kaybını öngörmemiş olması çok az önem taşımaktadır. Sarhoş edici maddenin yasal veya yasadışı niteliği veya bilinen özellikleri hakkında ise hiçbir şey söylenmemektedir. Bu nedenle, 33.1 hükmü kayıtsızca kontrol kaybına davetiye çıkaranlar için geçerli olmakla birlikte, örneğin reçeteli bir ağrı kesici ilaca beklenmedik bir tepki gibi beklenmedik irade dışı durumları da kapsamaktadır. Ayrıca, bir kişinin sarhoşluğunun objektif bir zarar öngörülebilirliği taşımadığı durumlarda da cezai sorumluluk yüklemektedir. Hüküm, makul bir kişinin riski önceden görüp görmeyeceğini ve bundan kaçınmak için adımlar atıp atmadığını ve bunu yapmamanın o koşullarda beklenen özen standardından belirgin bir sapma anlamına gelip gelmediğini sormak yerine, kişi otomatizme benzer bir aşırı iradi sarhoşluk halindeyken bir şiddet eylemi meydana geldiğinde belirgin bir sapmanın mevcut olduğunu varsayar. Madde 33.1, anayasal olarak kanıtlanması gerekli olan *mens rea* kanıtlanmadan bir sanığın mahkûm edilmesine izin verdiği için, Şart'ın 7. maddesini ihlal etmektedir. 33.1 hükmü ayrıca suçlanan kişiyi irade dışı davranışlarından cezai olarak sorumlu tutmaktadır. Oysaki davranışın irade dışı olması suçun *actus reus* unsurunu ortadan kaldırdığından, irade dışı davranış suç teşkil etmez.

⁸⁰ Bkz. **Kanada Ceza Kanunu mülga 33.1(2)**: "Bir kişi, davranışlarının farkında olmamasına veya davranışlarını bilinçli olarak kontrol edememesine neden olan iradi bir sarhoşluk halinde *iken*, istemli veya istemsiz olarak başka bir kişinin vücut bütünlüğüne müdahale eder veya müdahale etme tehdidinde bulunursa, Kanada toplumunda genel olarak kabul edilen makul özen standardından belirgin bir şekilde ayrılmış olur ve bu nedenle cezai olarak kusurludur."

Mahkeme'ye göre 33.1 maddesi, Şart'ın suçluluğu kanıtlanana kadar kişinin masum sayılacağına garanti altına alan 11(d) maddesini de ihlal etmektedir. Çünkü sanığın mahkûm edilebilmesi için, iddia makamının bir suçun tüm temel unsurlarını makul bir şüphenin ötesinde kanıtlaması gerekir. Bir olayın ispatının, bir suçun temel unsurlarından birinin ispatını karşıladığını varsayan bir Parlamento tasarrufunun Şart'ın 11(d) maddesi ile uyumlu olabilmesi, ikame edilen olayın ispatının, her durumda, yerine geçtiği temel unsurun var olduğu sonucuna kaçınılmaz olarak götürmesi halinde mümkündür. Aksi takdirde bu ikame durumu, suçun temel unsuruna ilişkin makul bir şüphenin varlığına rağmen, ikame edilen olayın kanıtlanmasına dayanarak sanığın mahkûm edilmesine neden olabilir. Mahkeme'ye göre 33.1 hükmü bir suçun temel unsurlarının ispatı yerine iradi sarhoşluğun ispatını kabul edilemez bir şekilde ikame etmektedir. Diğer bir deyişle sarhoşluğa ilişkin kusur ve iradilik, şiddet suçuna ilişkin kusur ve iradiliğin yerine ikame edilmektedir.

Kanada Yüksek Mahkemesi tüm bu gerekçelerle 33.1 hükmünü iptal eden, Parlamento'nun aşırı sarhoşluktan kaynaklanan şiddetle mücadele ile bağlantılı meşru amaçlarına ulaşması için başka yolların da olabileceğini vurgular. Çünkü Mahkeme'nin de belirttiği üzere iradi aşırı sarhoşluk halindeyken şiddet uygulayan bir sanığın ahlaki açıdan suçlanmaya değer olduğu düşüncesi, hiçbir şekilde ceza hukukunun kapsamı dışında değildir. Özellikle de sarhoş faillerin gerçekleştirdiği fiziksel ve cinsel şiddete karşı savunmasız olan kadın ve çocukların eşitlik ve haysiyet çıkarları ışığında, şiddet suçu mağdurlarını korumak acil ve önemli bir sosyal amaçtır. Yine Mahkeme'ye göre, Parlamento'nun, sarhoş edici madde alarak başkalarına zarar verme riski yaratmayı seçen aşırı derecede sarhoş olan bir kişinin bu şiddet suçundan sorumlu tutulmasını amaçlayan bir yasa çıkarması hukuken yerindedir.

Yüksek Mahkeme'nin bu kararı üzerine harekete geçen Kanada Parlamentosu, 23 Haziran 2022 tarihinde 33.1 hükmünü değiştiren bir kanunu yürürlüğe sokmuştur. Değiştirilen 33.1 hükmüne⁸¹ göre iradi aşırı sarhoşluğun bir sonucu

⁸¹ **Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, s. 33.1.** Orijinal (İngilizce) metin:

“Offences of violence by negligence

(1) A person who, by reason of self-induced extreme intoxication, lacks the general intent or voluntariness ordinarily required to commit an offence referred to in subsection (3), nonetheless commits the offence if

(a) all the other elements of the offence are present; and

(b) before they were in a state of extreme intoxication, they departed markedly from the standard of care expected of a reasonable person in the circumstances with respect to the consumption of intoxicating substances.

olarak normalde şiddet içeren bir suç işlemek için gereken genel kast (*general intent*) veya iradeden (*voluntariness*) yoksun olan bir kişi, sarhoş edici madde tüketirken taksirli olması halinde, bu suçtan yine de sorumlu olabilir. Fakat bunun için (a) suçun diğer tüm unsurlarının mevcut olması ve (b) aşırı sarhoşluk durumundan önce, kişinin sarhoş edici maddelerin tüketimine ilişkin olarak makul bir kişiden beklenen özen standardından belirgin bir şekilde ayrılması gerekir. 33.1 maddesinin 2. fıkrası uyarınca,

“Kişinin özen standardından belirgin bir şekilde ayrılıp ayrılmadığını belirlemek amacıyla mahkeme, sarhoş edici maddelerin tüketiminin aşırı sarhoşluğa neden olabileceği ve kişinin başka bir kişiye zarar vermesine yol açabileceği riskinin objektif olarak öngörülebilirliğini dikkate almalıdır. Mahkeme bu tespiti yaparken, kişinin riskten kaçınmak için yaptığı her şey de dâhil olmak üzere ilgili tüm koşulları göz önünde bulundurmalıdır.”

33.1’in son fıkrasında ise aşırı sarhoşluk, “bir kişiyi davranışlarının farkında olmayacak veya davranışlarını bilinçli olarak kontrol edemeyecek hale getiren sarhoşluk” olarak tanımlanmıştır. Yapılan değişikliklerle aşırı sarhoşluk savunmasının ileri sürüldüğü davalarda, taksirli iradi aşırı sarhoşluk eylemi ve kusuru (*the act and fault of negligent extreme self-induced intoxication*) 33.1’e tabi olan şiddet suçlarının unsurlarına dâhil edilmiştir. Bu şekilde, taksirli aşırı sarhoşluk, 33.1’e tabi suçlar için kusurun ve iradiliğin/istemliliğin (*voluntariness*) kanıtlanmasını gerektirecek ve bu unsurların ikame edilmesini önleyecektir.

Kanada ceza hukukunda iradi sarhoşluğun bir savunma olarak kullanılabilmesi için gereken şartları bu şekilde ortaya koyduktan sonra, burada üzerinde durulması gereken son husus alkol bağımlılığının Kanada ceza hukukunda nasıl ele alındığıdır. Kanada’da alkol bağımlılığı, *delirium tremens* olarak adlandırılır.

Marked departure - foreseeability of risk and other circumstances

(2) For the purposes of determining whether the person departed markedly from the standard of care, the court must consider the objective foreseeability of the risk that the consumption of the intoxicating substances could cause extreme intoxication and lead the person to harm another person. The court must, in making the determination, also consider all relevant circumstances, including anything that the person did to avoid the risk.

Offences

(3) This section applies in respect of an offence under this Act or any other Act of Parliament that includes as an element an assault or any other interference or threat of interference by a person with the bodily integrity of another person.

Definition of extreme intoxication

(4) In this section, extreme intoxication means intoxication that renders a person unaware of, or incapable of consciously controlling, their behaviour.”

lan, kronik alkoliklerde görülen ve genellikle kişinin alkol alınmadığı zaman ortaya çıkan krizlere yol açıyorsa, Türk hukukuna benzer bir şekilde, bir akıl hastalığı savunmasına konu olabilmektedir⁸². Yukarıda da değinildiği üzere akıl hastalığından kaynaklı otomatizm hallerinde fail hakkında beraat değil akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun olmadığı kararı (*NCR-MD: not criminally responsible on account of mental disorder*) gündeme gelir.

IV. KUSUR İLKESİNE UYGUNLUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Türkiye ve Kanada farklı hukuk sistemlerinin benimsendiği iki ülkedir. Fakat her iki ülkede de faile atfedilecek bir kusurun, kişiyi cezalandırmanın temel nedeni olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü modern ceza hukukunda netice sorumluluğu kabul edilmemiş olup, kasta veya taksire dayanan kusurun varlığı araştırılmadan, sadece illiyet bağının mevcut olduğundan bahisle faili cezalandırmak mümkün değildir⁸³. Kusurluluk için ön şart ise failin kusur yeteneğine sahip olmasıdır. Kusur yeteneği, failin (1) doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırabilmesini yani anlama ve algılama yeteneğini ve (2) davranışlarını yönlendirebilmesini yani isteme yeteneğini ifade eder⁸⁴. Kural olarak kusur yeteneğinin suçun işlendiği zamanda var olması aranır⁸⁵. Nitekim TCK de “fili işlediği sırada...” ifadelerine yer vererek buna işaret etmiştir. Çalışma kapsamında ortaya çıkan soru şudur: İradî bir şekilde alınan alkol nedeniyle kusur yeteneğini kaybedecek derece sarhoş olan ve bu durumdayken suç işleyen failin cezalandırılması kusur ilkesine uygun mudur?

Öncelikle Türk doktrin ve uygulamasında tasarlanmış sarhoşluk bakımından failin cezalandırılmasının kusur ilkesine uygun olduğu konusunda bir tartışma yoktur. Cezai sorumluluktan kurtulmak için kusur yeteneğini özgür iradesiyle kaldıran bir kişi suç işlediğinde, suçun işlendiği zamana değil, kişinin kendisini kusur yeteneğinden yoksun kıldığı zamana bakılır⁸⁶. Çünkü failin işlendiği sırada kusur yeteneğinin olmadığı açık olmakla beraber kişinin kusur yeteneğini ortadan kaldıran, yani suça bir neden teşkil eden hareket iradî ve kusurludur. Nitekim kusur yeteneği mevcut değilken işlenen ve suç teşkil eden bu hareketlere “sebebinde/nedeninde serbest olan hareketler (*actiones liberae in causa*)”

⁸² ALEXANDER, E R, “The Criminal Responsibility of Alcoholics and Drug Addicts in Canada”, *Saskatchewan Law Review*, Y. 1996, C. 31, S. 2, s. 71-102, s. 95-96.

⁸³ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Ceza Hukuku, s. 582.

⁸⁴ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, Ceza Hukuku s. 583; DEMİRBAŞ, s. 369; HAKERİ, s. 361-362.

⁸⁵ DEMİRBAŞ, s. 370; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, s. 379.

⁸⁶ DEMİRBAŞ, s. 370.

denilmektedir⁸⁷. Kısaca *alic* olarak adlandırılan bu kuram, Alman hukuk sistemi içinde faydacı ve pratik bir yanıt ve araç olarak gelişmiş olup, temel bir hukuki ikileme cevap vermektedir. Bu ikilem, sarhoş bir suçluya (davranış) ve suç (zaman, zararlı eyleme yol açan olaylar dizisi, ardışık adımlar arasındaki neden-sonuç ilişkisi) yasal ilkelere sıkı sıkıya bağlı olarak dar bir bakış açısı ve çerçeve içinde bakılırsa, suçlunun katı cezai sorumluluğunun olmaması nedeniyle birçok suçun cezasız kalacak olmasıdır⁸⁸. *Alic*, kasti veya taksirli olarak iki şekilde söz konusu olabilir. Fail kasti bir suç işlemek için kusur yeteneğini kasıtlı bir şekilde ortadan kaldırıyor ve bu haldeyken kasıtlı bir suç işliyorsa kasti *alic*; kasti veya taksirli olarak kusur yeteneğini ortadan kaldırmakla beraber fail, bir suç işleme kastı veya öngörüsü olmaksızın taksirli bir suç işliyorsa taksirli *alic* söz konusu olur⁸⁹. Tasarlanmış sarhoşluk halinde kasti *alic* gündeme gelmektedir. Çünkü kasti *alic*'te aranan çifte kast gerekliliğini⁹⁰ bu sarhoşluk türü karşılamaktadır. Yargıtay da bu kabulden hareket etmektedir⁹¹:

“Tasarlanmış suçta, actiones liberae in causa (sebebinde serbest olan hareketler) hükümleri uygulanacağından, şu konuda bir uyumsuzluk çıkmamaktadır ise de isteyerek sarhoşluğun diğer iki halinde isnad yeteneğinin ne suretle ve hangi sebebe dayanılarak kabul edileceği öğretide fikir ayrılıklarına yol açmaktadır.”

⁸⁷ *Alic* kuramına ve kuramın dayandırıldığı istisna ve tipiklik modellerine ilişkin detaylı bilgiler için bkz. ATALAY, Ayşe Özge, *Ceza Hukukunda Actiones Liberae in Causa Kuramı*, On İki Levha, İstanbul, 2019; TALAS, Serdar, *Ceza Hukukunda Kusur İlkesi Bağlamında Nedeninde Serbest Hareket (Actio Libera in Causa) Kavramı ve Geçici Nedenlerin Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, 2011; TOPRAK, Ufuk, “Kasten veya Taksirle Kusur Yeteneğinin Ortadan Kaldırılmasının ya da Azaltılmasının Alman Hukuku’na Göre Ceza Sorumluluğuna Etkisi (Actio Libera in Causa Formülü)”, *TAAD*, Y. 2012, C. 3, S. 10, s. 741-774; ÜNVER, Yener, “Sebebinde Serbest Hareketler”, *Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim, Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, s. 801-887. *Yüce, alic*'i “aslında özgür olan hareketler” şeklinde çevirmekte ve kullanmaktadır. Bkz. YÜCE, s. 308-309.

⁸⁸ FISCHER / REHM, s. 96.

⁸⁹ JESCHECK-WEIGEND, s. 447-448'den aktaran DEMİRBAŞ, s. 371.

Talas'a göre “kastlı *alic*'ten söz edilebilmesi için mutlaka kusur yeteneğinin de kasten ortadan kaldırılmasına ihtiyaç yoktur”, önemli olan kusur yeteneği bulunmayan durumda gerçekleştirilen kasıtlı haksızlık durumlarıdır. Dolayısıyla kastlı *alic* ve taksirli *alic* ayrımı gerçekleştirilen haksızlığın manevi unsuruna göre yapılmalıdır. Yazara göre TCK m.34 kasti ve taksirli *alic*'i de içeren ancak daha geniş kapsamlı bir alanı düzenleyen bir hükümdür ve bu yönüyle *alic*'in uygulanması Alman hukukunda olduğu kadar tartışmalı ve karmaşık değildir Bkz. TALAS, s. 142-143.

Ünver'e göre ise *alic*'in kasıtlı ya da taksirli olmasını belirleyen failin kusur yeteneğini kaldırırken gerçekleştirdiği davranışın kasıtlı veya taksirli olup olmamasıdır; kusur yeteneği bulunmayan durumda işlenen haksızlığın manevi unsuru önem arz etmez. Bkz. ÜNVER, s. 855.

⁹⁰ ATALAY, s. 282; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 340.

⁹¹ Yargıtay CGK, 24.10.1983, E. 1983/215 K. 1983/358.

Gerçekten de kasıtlı, taksirli ve itiyadi sarhoşluk hallerinde, tasarlanmış sarhoşlukta olduğu gibi faille isnat edilecek yoğun bir kusur mevcut değildir. Çünkü fail, sarhoş olmayı istemekle beraber suç işlemeye yönelmiş doğrudan ya da olası bir kastı yoktur. İradi sarhoşluğun bu hallerinde failin ceza sorumluluğuna dair çeşitli teoriler üretilmiştir. Bu kuramlardan birine göre ceza sorumluluğunda kast esastır ve iradi tam sarhoşluk halinde kişinin irade ve şuur serbestisinden bahsedemeyeceğimizden bu kişide işlediği fiile ilişkin bir kast bulunmaz⁹². Dolayısıyla bu kişiler kasıtlı suç işleyemezler; sadece taksire dayalı ve cezalandırılması mümkün suçları işleyebilirler⁹³. Bu nedenle iradi tam sarhoşlukta sadece kasten işlenebilen, diğer bir deyişle taksirli hali kanunda düzenlenmeyen, bir suçun işlenmesi halinde kişi cezalandırılmaz. Bazı yazarlarca bu görüş *alic* kuramı altında temellendirilir⁹⁴. Taksirli *alic*'te fail kusur yeteneğini kasten veya taksirli olarak kaldırmakta ve fakat sonrasında işleyeceğini öngörmediği (hesaba katmadığı) bir suç işlemektedir⁹⁵. Konumuz bağlamında fail, bu kurama göre, alkol tüketiminde sınırı koruma yükümlülüğüne aykırı olarak sarhoş olmuşsa, kusur yeteneği ortadan kalktıktan sonra işlediği suçlar bakımından sadece taksir sorumluluğu gündeme gelir⁹⁶. Oysaki Türk hukukunda gerek mülga gerekse güncel TCK uygulamasında iradi olarak sarhoş olan kimsenin bu etki altındayken hem kasıtlı hem de taksirli suçlar işleyebileceği öngörülmüştür. *Özmen*'in ifadesiyle sarhoşluk etkisindeki failin “neden” sorumlu tutulacağı noktasında sarhoşluk öncesi hareketlere bakmak gerekirken, sorumluluğun “nasıl” olacağı konusunda sarhoşluk sonrasında yapılan hareketlere bakmak gerekir⁹⁷. Fakat bu uygulamanın kusur ilkesi ile bağdaşmadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Örneğin *Yüce*'ye göre, suç işleme kastı olmadan sarhoş olan ve suç işleyen kişinin kasıtlı bir suç nedeniyle cezalandırılabilmesi kusur ilkesine aykırıdır⁹⁸:

⁹² Aktaran EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 536-537.

⁹³ Aktaranlar DÖNMEZER / ERMAN, s. 441; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 536-537.

⁹⁴ İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 225; ÖZBEK / DOĞAN / BACAĞIZ, s. 379-380.

⁹⁵ WESSEL / BEULKE'den aktaranlar KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 341; ÜNVER, s. 857.

⁹⁶ İÇEL / SOKULLU-AKINCI / ÖZGENÇ / SÖZÜER / MAHMUTOĞLU / ÜNVER, s. 225; TOPRAK, s. 755. *Ünver*'e göre taksirli *alic*'te önemli olan kişinin kusur yeteneğinin kalkması noktasında kusurlu olmasıdır ki bu taksir veya kast düzeyinde olabilir. Kusur yeteneği kalktıktan sonra somut eylemde failin kusur türüne göre sorumluluğu belirlenecektir. Yani taksirli *alic*'te de kişi kasıtlı veya taksirli bir suçtan sorumlu tutulabilecektir. Bkz. ÜNVER, s. 875.

⁹⁷ ÖZMEN, Erdi, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Geçici Nedenlerin ve Alkol veya Uyuşturucu Madde Alımının Kusur Yeteneğine Etkisi”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Y. 2012, C. 7, S. 19, s. 279-308, s. 304.

⁹⁸ YÜCE, s. 311.

“Gerçekte, ne yaptığını bilemeyecek duruma düşünceye değin içki içmek bir kusurdur. Ancak bu durumda suç işleyen kimsedeki kusur, işlediği suç için gerekli olan kast değildir. İşlediği suça göre bu kusur, olsa olsa taksirdir. Fail taksirle suç işlemekten sorumlu tutulabilir. Çünkü aslında serbest olan hareket kasıtlı değil, taksirlidir. Sarhoş, suç işlemek amacıyla içmedi; kendini kaybedinceye değin içtiği için kusurlu (taksirli) davranmış oldu. Bu kişinin işlediği suçu kasıtlı saymak gerçeğe uymayan bir varsayımdır.”

Belirtmek gerekir ki iradi sarhoşluk halindeki failin suç işleyebileceğine yönelik öngörüsünün kusur ilkesine uygunluk açısından nasıl bir kanuni temele oturtulacağı konusunda başka ülkelerde de benzer tartışmalar mevcuttur. Örneğin, Alman Ceza Kanunu §323a tam sarhoşluk suçunu düzenlemekte olup, failin kasten veya taksirle kendini sarhoş etmesi ve suç işlemesi halinde, kusur yeteneği olmadığı için ilgili suçtan cezalandırılmaması durumunda, bu kendine özgü suç dolayısıyla cezalandırılmasına hizmet eder⁹⁹. Bu suçta failin sarhoşken bir suç işlemesi objektif cezalandırılabilme şartı olarak kabul edilmekte ve kusurun bunu kapsamaması gerekmemektedir¹⁰⁰. Bu düzenlemeye yapılan en büyük eleştiri failin kasten veya taksirle kendini sarhoş etmesinin suçun tek unsuru olarak ele alınması, failin sarhoş olurken bir suç işleme riskini öngörüp öngörmediğinin araştırılmamasıdır¹⁰¹.

Carrara ve Manzini tarafından geliştirilen bir diğer kurama göre, ceza sorumluluğunun esası kast olmakla beraber, tam sarhoşken suç işleyenlerin ceza

⁹⁹ Al. CK §323a - Tam sarhoşluk (*Vollrausch*)

“(1) Her kim, kasten veya taksirle, alkollü içecekler veya diğer sarhoş edici maddeler kullanarak kendini sarhoş eder ve bu durumda iken hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirir ve sarhoşluğu nedeniyle kusur yeteneği bulunmadığı veya kusur yeteneği bulunduğu belli olmadığı için cezalandırılmazsa, beş yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Verilecek ceza, sarhoşken işlenen fiil için öngörülen cezadan daha ağır olamaz.

(3) Sarhoşken işlenen fiil, sadece şikâyet, izin veya talep üzerine soruşturulabilen bir fiil ise, fiil sadece şikâyet, izin veya talep üzerine soruşturulur.”

Almancadan Türkçeye çeviren ve aktaran: ERSOY, Uğur, “Alman Ceza Hukukunda Tam Sarhoşluk Suçunun Dogmatik Temelleri”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi - İnÜHFD*, Y. 2021, C. 12, S. 2, s. 557-565, s. 558.

¹⁰⁰ ERSOY, s. 564. Yazar ayrıca Alman doktrininde egemen olan görüşün, §323a'nın, *ALIC*'in uygulanma imkânı bulunmadığı durumlarda devreye girebilecek bir norm olarak kabul edildiği yönünde olduğunu aktarmaktadır. Buna göre *ALIC*'in uygulanma imkânı varsa §323a'nın uygulanması mümkün değildir.

¹⁰¹ ERSOY, s. 561-562. Al. CK §323a hükmü tam sarhoşluk halindeki failere uygulanmakla sınırlıyken, *alic* kısmi sarhoşluk gibi çeşitli sarhoşluk derecelerindeki olayları da kapsar ve yargı uygulamasında da çoğunlukla bu olaylara rastlanmaktadır. *Alic*, sarhoşluk ve suç arasındaki “içsel ilişki” gerekliliğini kapsarken, tam sarhoşluk suçunda bu eksiktir. Bkz. FISCHER / REHM, s. 98.

sorumluluğu “taksire dayanan sorumluluğun özel bir şeklidir¹⁰².” Bu görüşe göre failin cezalandırılmasının temeli taksir olup, işlediği suçlar onun manevi sorumluluğunu gerektirir: kişi taksirli suç işlemişse taksirli suçun cezasıyla, kasti bir suç işlemişse kasti suçun cezasıyla cezalandırılır¹⁰³. Pozitivistlerin savunduğu bir başka kurama göre ise ihtiyari sarhoşlukta ceza sorumluluğunun tanınması manevi sorumluluktan ziyade kanuni sorumluluk çerçevesinde açıklanabilir¹⁰⁴. Çünkü gerek taksirli suçlarda gerekse kasıtlı suçlarda sarhoşken suç işleyen bir kişinin içinde bulunduğu psikolojik durum bu suçları işleyen normal bir insanın içinde bulunduğu psikolojik durumdan oldukça farklıdır¹⁰⁵. Kanun, ihtiyari sarhoşluğa özgü özel bir kanuni sorumluluk esası benimseyerek bu kişilerin genel kurallara tabi olmasından kaynaklanacak sosyal sakıncaları ve suistimalleri önlemek istemiştir¹⁰⁶. Kanaatimizce Türk hukuku için günümüzde de geçerli olan kuram budur. Çünkü kanun koyucu TCK m.34’ü formüle ederken sadece alkolün iradi şekilde alınmasını sarhoşluğun ceza sorumluluğuna etki etmemesi noktasında tek kriter olarak ortaya koymuştur. Failin sarhoşluğun gerçekleşmesinde bir kusurunun olup olmadığı, bir suç işlemeyi isteyip istemediği ya da bunu öngörüp öngörmediği, sarhoşluğun kişinin kusur yeteneği üzerinde onu tamamen kaldıracak bir etki bırakıp bırakmadığı gibi birçok husus, kanunen tartışmaya kapalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus alkol bağımlılığının kronik zehirlenme noktasında olmasıdır ki bu da failin ceza sorumluluğunun akıl hastalığına ilişkin hükümler kapsamında olmasına neden olur.

Türk hukukundan farklı olarak Kanada hukukunda iradi sarhoşluğun kusur yeteneğini hiçbir koşulda etkilemeyeceğine dair kesin ve katı bir kabul sözü konusu değildir. Özellikle aşırı sarhoşluk olarak adlandırılan tam sarhoşluk hallerinde failin otomatizm savunmasına dayanıp dayanamayacağı, hangi suçlar için dayanabileceği, bu konuda ispat yükünün kimde olduğu, otomatizmin gerçek bir savunma olup olmadığı, *mens rea* ve *actus reus* unsurlarının hangisine etki ettiği gibi bir dizi tartışma günümüze kadar gelmiştir.

Bazı yazarlara göre, otomatizm, eylemin iradiliğini ortadan kaldırdığından onu bir savunma olarak değil ya suçun oluşumuna engel olan bir olay yani suçun unsurlarına etki eden bir durum olarak ya da önceki kusur durumlarında bir

¹⁰² Aktaranlar DÖNMEZER / ERMAN, s. 441; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 537-538.

¹⁰³ DÖNMEZER / ERMAN, s. 441; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 537.

¹⁰⁴ DÖNMEZER / ERMAN, s. 440; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 538.

¹⁰⁵ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 538.

¹⁰⁶ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 538.

itham yöntemi (*method of inculcation*) olarak ele almak gerekir¹⁰⁷. Bazı yazarlar ve yargıçlar gerek otomatizm gerekse akıl hastalığı savunmalarını suçun manevi unsurunu (*mens rea*) kaldıran bir şekilde yorumlarken, bazıları bu savunmaları *mens rea* şartından bağımsız olarak failin sorumluluğunu kaldıran genel savunmalar olarak nitelendirirler¹⁰⁸. Kanada mahkeme içtihatlarında otomatizmi bir savunmadan ziyade suçun unsuruna etki eden bir hal olarak gören nitelendirmeler daha yaygındır. 1992 tarihli *R. v. Parks* davasında mahkemenin belirlemesi şu şekildedir¹⁰⁹: “*Otomatizmden bir savunma olarak bahsedilse de kavramsal olarak iradilik şartının bir alt kümesidir ve bu da cezai sorumluluğun actus reus bileşeninin bir parçasıdır.*” Yine aynı kararda Yüksek Mahkeme, sanık tarafından otomatizm savunması ileri sürüldüğünde, ispat yükünün sanıkta olduğunu ve fakat uygun bir temel sağlanıp da jürinin önüne geldiğinde iddia makamının her zaman sanığın kendi iradesiyle hareket ettiğini kanıtlamak zorunda olduğunu; bu aşamada otomatizmin olmadığını makul bir şüphenin ötesinde kanıtlama yükümlülüğünün iddia makamına ait olduğunu belirtmiştir. Bu içtihat doktrinde de desteklenmiştir. Bazı yazarlar, benzer şekilde, her ne kadar “savunma” olarak kullanılsa da akıl hastalığından kaynaklanmayan (*non-insane*) otomatizmin esasen bir savunma değil, sadece iddia makamının “iradi bir fiili (*actus reus*) kanıtlama yükümlülüğünü yerine getiremediği iddiası” olduğunu savunur¹¹⁰. Bu yazarlara göre bu tür otomatizmin savunma olarak adlandırılmasının nedeni sanık tarafından delil olarak ileri sürülmesi gereken bir şey olmasından kaynaklanır¹¹¹. Dolayısıyla otomatizmin akıl hastalığı kaynaklı olup olmaması, ispat yükünün kimde olduğu noktasında da önemlidir. Akıl hastalığı kaynaklı otomatizm savunmasını ileri süren sanığın bunu olasılıklar dengesine (*balance of probabilities*) göre kanıtlaması gerekirken; akıl hastalığı kaynaklı olmayan otomatizm savunması ileri süren bir sanığın, eylemlerinin iradi olmadığına dair makul bir şüphe ortaya koyması yeterlidir¹¹².

¹⁰⁷ CHILD / REED, s. 167.

¹⁰⁸ SCHOPP, Robert F., **Automatism, Insanity, and the Psychology of Criminal Responsibility: A Philosophical Inquiry**, Series: Cambridge Studies in Philosophy and Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 23.

¹⁰⁹ *R. v. Parks*, [1992] 2 S.C.R. 871 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/907/index.do>, E.T. 20.07.2024.

¹¹⁰ GRANT / SPITZ, s. 226. Otomatizmin, failin, her suçun temel bir unsuru olan “iradi davranış” yerine getirmediğinin steno bir açıklaması (*shorthand explanation*) olduğu şeklindeki benzer bir görüş için bkz. CHILD / REED, s. 185.

¹¹¹ GRANT / SPITZ, s. 226, dn. 12.

¹¹² GRANT / SPITZ, s. 226, dn. 14.

1999 tarihli *R. v. Stone* davasında ise otomatizm savunmasının, kişinin eylemlerinin iradi olmadığı iddiası anlamına geldiği, sanığın bu savunmasının jürinin önüne gelebilmesi için uygun bir temel oluşturması gerektiği, bunun da otomatizm için ispat yükünün yerine getirilmesine eşdeğer olduğu belirtilmiştir¹¹³. Mahkeme'ye göre, sanık, davranışının iradi olmadığına yönelik iddiasına uygun temel oluştururken psikiyatrik kanıtlar sunmalıdır. Sanığa düşen bu ispat yükümlülüğünün yerine getirilmiş sayılması için dikkate alınması gereken diğer faktörler ise şunlardır: tetikleyici uyarının şiddeti, doğrulayıcı görgü tanıkları delili, otomatistik benzeri dissosiyatif durumlara ilişkin doğrulayıcı tıbbi geçmiş, suç için bir dürtü olduğuna dair delil olup olmadığı ve otomatizmi tetiklediği iddia edilen kişinin aynı zamanda otomatistik şiddetin mağduru olup olmadığı¹¹⁴. Mahkeme'ye göre sanık tarafından uygun bir temel oluşturulduktan sonra, duruşma hâkimi sanığın iddia ettiği durumun akıl hastalığı mı yoksa akıl hastalığı olmayan otomatizm mi olduğunu belirlemelidir. Duruşma hâkimi, sanığın muzdarip olduğunu iddia ettiği durumun bir akıl hastalığı olmadığı sonucuna varırsa, savunma, jüri (*trier of fact*) önüne getirilir. Jüri, sanığın irade dışı hareket edip etmediğinin olasılıklar dengesinde kanıtlanıp kanıtlanmadığını sorgular; kanıtlandığını tespit ederse, dava mutlak beraat ile sonuçlanır. Dolayısıyla *R v. Parks* davasında, fiilin iradi olduğunu makul bir şüphenin ötesinde kanıtlama yükümlülüğü iddia makamına aitken, *R v. Stone* davasında, fiilin iradi olmadığını olasılıklar dengesi çerçevesinde kanıtlama yükü savunmaya devredilmiştir¹¹⁵.

R. v. Stone davasında karşı oy kullanan yargıçlar, bu içtihat değişikliğini eleştirir. Onlara göre otomatizm kavramsal olarak iradilik (*voluntariness*) şartının bir alt kümesi, dolayısıyla suçun maddi unsurunun (*actus reus*) bir parçasıdır. Bu savunma, savcılığın suçun tüm unsurlarını makul bir şüphenin ötesinde kanıtlama kabiliyetini tartışmaya açar. Her ne kadar aklı başında bireylerin kendi iradeleriyle yaptıkları veya yapmadıkları eylemlerden sorumlu oldukları var sayılsa da, sanığın suçun işlendiği sırada bilincinin yerinde olmadığına dair uzman ifadesiyle desteklenen inandırıcı kanıtlar sunması halinde böyle bir iradilik çıkarımı yapılamaz. Sanığın durumunun akıl hastalığı otomatizmi ve akıl hastalığı olmayan otomatizm olarak hâkim tarafından sınıflandırılması, iddia makamının iradilik unsuru da dâhil olmak üzere suçun tüm unsurlarını kanıtla-

¹¹³ *R. v. Stone*, [1999] 2 S.C.R. 290.

¹¹⁴ *R. v. Stone*, [1999] 2 S.C.R. 290.

¹¹⁵ GLANCY / PATEL, s. 452.

ma yükümlülüğünden kurtaramaz¹¹⁶. Yukarıda yer verilen *R. v. Daviault* ve *R. v. Brown* davalarında da görüldüğü üzere Yüksek Mahkeme ilerleyen yıllarda iddia makamının suçun tüm unsurlarını makul bir şüphenin ötesinde kanıtlamak zorunda olduğunu ve bunun otomatizmin öne sürüldüğü davalarda da geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Kanada Yüksek Mahkemesi'nin önceki içtihatlarında 33.1 maddesine yönelik olarak öne çıkan en büyük eleştiri sarhoş olmaya yönelik kusur ve iradiliğin, şiddet suçu için gereken kusur ve iradiliğin yerine ikame edilmesidir. Mahkeme'nin 2022 yılında Kanada Ceza Kanunu'nun 33.1 maddesini iptal ederken öne çıkardığı en büyük gerekçe de budur. Nitekim Kanada Parlamentosu da söz konusu eleştiriye dikkate alarak 33.1. hükmünü yeniden düzenlemiştir. Kanada Yüksek Mahkemesi'nin Kanada Ceza Kanunu'nun 33.1 maddesini iptal ederken bu konuda dile getirilecek endişeler için sunduğu gerekçe ise şu şekildedir: Yüksek Mahkeme'nin bu kararı yalnızca bir kişinin otomatizm durumuyla sonuçlanacak kadar aşırı sarhoşluğa neden olan maddeleri almayı seçtiği ve ardından başka bir kişiye zarar verdiği nadir durumlarda geçerlidir¹¹⁷. Dahası Mahkeme'ye göre tek başına alkol neredeyse hiçbir zaman otomatizme yakın bir aşırı sarhoşluk haline neden olmaz. Kanada Adalet Bakanlığı da benzer şekilde Yüksek Mahkeme'nin sarhoşluğun, saldırı ve cinsel saldırı da dâhil olmak üzere cezai fiillerin işlenmesi için bir savunma olmadığı konusunda net olduğunu, dolayısıyla söz konusu kararların, sarhoşken suç işleyen bir kişinin dâhil olduğu vakaların büyük çoğunluğu için geçerli olmadığını hatırlatmaktadır¹¹⁸. Dahası sanık, eylemleri üzerinde iradi kontrolünün olmadığı aşırı sarhoşluk durumunda olduğunu, bilirkişi delillerini kullanarak kanıtlarken yüksek bir çitayı karşılayabilmelidir¹¹⁹.

Kanada kanun koyucusunun yeni 33.1 hükmüyle taksirli sarhoşluk halinde otomatizm savunmasına dayanılabilmesi için gerekli şartları açıkça belirlemesi dikkat çekicidir. Buna göre fail genel kast içeren suçlarda otomatizm savunmasına dayanabilmek için aşırı sarhoşluğun gerçekleşmesinde taksir derecesinde dahi bir kusurunun olmaması gerekir. Burada aranan özen yükümlülüğü hem sarhoş edici maddelerin tüketiminin aşırı sarhoşluğa neden olabileceği hem de

¹¹⁶ *R. v. Stone*, [1999] 2 S.C.R. 290.

¹¹⁷ *R. v. Brown*, 2022 SCC 18.

¹¹⁸ <https://www.canada.ca/en/department-justice/news/2022/06/government-of-canada-acts-quickly-to-address-extreme-intoxication-with-proposed-changes-to-the-criminal-code.html>, E.T. 20.07.2024.

¹¹⁹ <https://www.canada.ca/en/department-justice/news/2022/06/government-of-canada-acts-quickly-to-address-extreme-intoxication-with-proposed-changes-to-the-criminal-code.html>, E.T. 20.07.2024.

kişinin başka bir kişiye zarar vermesine yol açabileceği riskinin objektif olarak öngörülebilirliğine ilişkindir. Bu noktada kişinin riskten kaçınmak için yaptıkları ve diğer ilgili koşullar da göz önünde bulundurulur. Söz konusu düzenleme sarhoşluğun gerçekleşmesi sırasında suç işleme riskinin öngörülebilirliğini kanuni bir temele oturtması noktasında Türk ve Alman düzenlemelerine kıyasen kusur ilkesine daha uygun bir görünüme kavuşmuştur.

SONUÇ

Aydınlanma çağını takiben suçta bireysel kusur ya da kınanabilirlik ilkesi benimsenmekle beraber, toplumlar alkol ve uyuşturucu madde etkisi altında suç işleyenleri ceza hukukundan muaf tutma konusunda isteksizdir¹²⁰. Ceza hukukunun caydırıcılık amacı göz önünde bulundurulduğunda bu isteksizlik elbette ki anlaşılırdır. Kişinin suç işleyeceğini bilerek hareket ettiği tasarlanmış sarhoşluk bakımından ceza sorumluluğunun kalkmayacağı yönündeki kabul ceza adaletine uygundur. Çünkü kusur yeteneğini kaybettiği zamanın öncesinde ve bir suç işleyeceğinin bilincinde ve bu amaç doğrultusunda kusur yeteneğini tamamen kasıtlı ve planlı olarak kendi eliyle ortadan kaldıran bir failin “kusurunun” ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Burada kusur tartışmasının ön plana çıktığı sarhoşluk halleri kasıtlı, taksirli ve itiyadi sarhoşluk halleridir. Çünkü söz konusu sarhoşluk hallerinde alkolün tüketilmesi iradi olmakla beraber sonrasında alkolün etkisiyle suç işlenebileceğine yönelik bir “öngörü” mevcut olmayabilir.

TCK m.34’ün formülasyonu göz önüne alındığında, Türk kanun koyucunun, iradi olarak alınan alkolün kusur yeteneğini etkileyebileceğine dair bir tartışmanın yapılmasını bir suç politikası olarak yasakladığı açıktır. Çünkü maddede sarhoşluğun tasarlanmış, kasıtlı, taksirli veya itiyadi olarak ortaya çıkması noktasında hiçbir ayrıma gidilmemiş, önemli olan alkolün iradi bir şekilde alınmış olması olduğu ortaya konulmuştur. Böyle bir formülasyonun, suç işleme kastı olmaksızın ortaya çıkan taksirli ve hatta kasıtlı tam sarhoşluk hallerinde kusur ilkesinden ayrılmak olduğu iddia edilebilir. Doktrinde de TCK m.34/2 hükmünün kusur yargısını fiilin işlendiği zamana değil daha önce gerçekleşmiş bir zaman dilimine götüren bir istisna normu olduğu ve kusur ilkesi ile uyumsuz olduğu ifade edilmiştir¹²¹. Görüşlerine iştirak ettiğimiz bu yazarlar,

¹²⁰ ALBRECHT, Hans-Jörg, “Addiction, Intoxication, Criminal Law and Criminal Justice”, **European Addiction Research**, Y. 1998, C. 4, S. 3, s. 85-88, s. 85.

¹²¹ Bkz. İSFEN, Osman, “TCK md.34/2’de Düzenlenen İstisna Modelinin Kusur İlkesi ile Bağdaştırılabilirliği Konusunda Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**

bu modelden vazgeçilmeyecekse failin ceza sorumluluğunun en azından önceden öngörülen veya öngörülebilir suçlarla sınırlandırılması gerektiğini de savunmaktadır¹²². Gerçekten de ilgili hüküm, failin bir suç işleme öngörüsünde olmaksızın sarhoş olduğu ve kusur yeteneğinden tamamen yoksun olduğu bir haldeyken suç işlediği durumlarda, sarhoşluğun gerçekleştiği kusurla işlenen suç arasında kurulacak bağlantı noktasını açıklamakta yetersizdir. Dahası failin tam sarhoşluk halinde işlediği suçun türü de önemsizdir. Hâlbuki Kanada hukukunda içtihatlarla konu olduğu üzere, belirli suçların işlenmesi için gereken kastın yoğunluğu daha fazladır ve tam sarhoşluk halindeki failin bu kastı oluşturamayacağından bahisle davranışının iradi olamayacağı yönünde bir tartışmanın ortaya çıkması da mümkündür.

Türk ceza hukuku doktrininde tam sarhoşluk olarak adlandırılan sarhoşluk, Kanada ceza hukuku doktrininde ve içtihatlarında otomatizm olarak tezahür eder. Çünkü gerek tam sarhoşlukta gerekse otomatizm halinde kişi hareket yeteneğine sahip olmakla beraber hareketlerinin kontrolünü kaybetmiş, eylemleri artık bilinçli bir insan ürünü sayılamayacak duruma gelmiştir. Kanada içtihatlarında da belirtildiği üzere otomatizm halini alacak bir aşırı sarhoşluk hali nadir olmakla beraber mümkündür. Dahası alkolün neredeyse hiçbir zaman tek başına otomatizme yol açmayacağı da ifade edilmektedir. Yine bu ülkenin içtihatlarında belirtildiği üzere, burada otomatizm durumunu kanıtlamak ilk aşamada sanığın üstlenmesi gereken bir ispat yükü olduğundan, esasen bu “savunma benzeri” kurumun her davada kolaylıkla kabulü, endişe edildiği kadar yaygın da olmaz. Kanada hukukunda iradi olarak sarhoş edici madde almanın mahkûmiyet için gereken suç kastının yerini alamayacağına Yüksek Mahkeme’nin son içtihatlarıyla da vurgulandığı ve bunun kanun koyucu tarafından da dikkate alındığı gözlemlenmiştir.

si, Y. 2016, C. 1, S. 1, s. 1-46, s. 41; TALAS, s. 199. Alkolün suç davranışının gerçekleşmesindeki etkisine dair genel kanı nedeniyle, suç ile mücadelede kusur ilkesinden ayrılmanın kabul edilemez olduğu yönündeki görüş için ayrıca bkz. YÜCE, s. 312.

¹²² Bkz. İSFEN, s. 41; TALAS, s. 199.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest : *The author has no conflict of interest to declare.*

Grant Support : *The author declared that this study has received no financial support.*

KAYNAKÇA

ALACAKAPTAN, Uğur, **Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet**, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1961.

ALBRECHT, Hans-Jörg, “Addiction, Intoxication, Criminal Law and Criminal Justice”, **European Addiction Research**, Y. 1998, C. 4, S. 3, s. 85-88.

ALEXANDER, E R, “The Criminal Responsibility of Alcoholics and Drug Addicts in Canada”, **Saskatchewan Law Review**, Y. 1996, C. 31, S. 2, s. 71-102.

ARTUK, Mehmet Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Adalet, Ankara, 2023.

ARTUK, Mehmet Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim, **Gerekçeli Türk Ceza Kanunları**, 21. Baskı, Adalet, Ankara, 2020.

ATALAY, Ayşe Özge, **Ceza Hukukunda Actiones Liberae in Causa Kuramı**, On İki Levha, İstanbul, 2019.

CHILD, JJ / REED, Alan, “Automatism is Never a Defence”, **Northern Ireland Legal Quarterly**, Y. 2014, C. 65, S. 2, s. 167-186.

Cooper v. R., [1980] 1 S.C.R. 1149 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/4496/index.do>, E.T. 20.07.2024.

Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46 (çevrimiçi) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, E.T. 20.07.2024.

DEMİRBAŞ, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 18. Baskı, Seçkin, Ankara, 2023.

Director of Public Prosecutions v. Beard, [1920] A.C. 479 (çevrimiçi) https://thelawmatics.in/case-note-director-of-public-prosecutions-v-beard-1920-a-c-479/#Director_of_Public_Prosecutions_V_Beard, E.T. 20.07.2024.

DÖNMEZER, Sulhi, **Genel Ceza Hukuku Dersleri**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

DÖNMEZER, Sulhi / ERMAN, Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt II**, Editörler: Köksal Bayraktar, Serap Keskin Kiziroğlu, Hamide Zafer, Pınar Memiş Kartal, Hasan Sınar, Barış Erman, Fulya Eroğlu & R. Murat Önok, Der Yayınları, İstanbul, 2019.

- EREM, Faruk / DANIŞMAN, Ahmet / ARTUK, Mehmet Emin, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler**, 14. Baskı, Seçkin, Ankara, 1997.
- ERKUL, Fikriye, ““Common Law” Hukukunun Gelişimi”, **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Y. 2023, C. 8, s. 2087-2105.
- ERSOY, Uğur, “Alman Ceza Hukukunda Tam Sarhoşluk Suçunun Dogmatik Temelleri”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi - İnÜHFD**, Y. 2021, C. 12, S. 2, s. 557-565.
- FISCHER, Benedikt / REHM, Jürgen, “Alcohol Consumption and the Liability of Offenders in the German Criminal System”, **Contemporary Drug Problems**, Y. 1996, C. 23, S. 4, s. 707-729.
- GLANCY, Graham / PATEL, Kiran, “The Ontario Court of Appeal Takes a New Look at Automatism in R v. Sullivan”, **Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law**, Y. 2022, C. 50, S. 3, s. 450-459.
- GLANCY, Graham / PATEL, Kiran / HEINTZMAN, Marissa / SCHNEIDER, Richard M., “An International Comparison and Review of Self-Induced Intoxication Causing Automatism”, **The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law**, Y. 2023, C. 51, S. 3, s. 401-410.
- GRANT, Isabel / SPITZ, Laura, “Criminal Law-Defences-Automatism - Accused Killing While Sleepwalking - Acquittal or Not Guilty by Reason of Insanity: R. v. Parks”, **The Canadian Bar Review**, Y. 1993, C. 72, s. 224-262.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, US-A Yayıncılık, Ankara, 2008.
- HAKERİ, Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 28. Baskı, Adalet, Ankara, 2023.
- İÇEL, Kayıhan / SOKULLU-AKINCI, Füsün / ÖZGENÇ, İzzet / SÖZÜER, Adem / MAHMUTOĞLU, Fatih S. / ÜNVER, Yener, **İçel Suç Teorisi**, 2. Kitap, 3. Bası, Beta, İstanbul, 2004.
- İSFEN, Osman, “TCK md.34/2’de Düzenlenen İstisna Modelinin Kusur İlkesi ile Bağdaştırılabilirliği Konusunda Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 2016, C. 1, S. 1, s. 1-46.
- KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 15. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022.
- LATIMER, Jeff / LAWRENCE, Austin, **The Review Board Systems in Canada: An Overview of Results from the Mentally Disordered Accused Data Collection Study**, Department of Justice Canada, Research and Statistics Division, 2006.
- Leary v. The Queen*, [1978] 1 S.C.R. 29 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/2567/index.do>, E.T. 20.07.2024.
- MACMILLAN-BROWN, Heather, “No Longer “Leary” About Intoxication: In the Aftermath of R. v. Daviault”, **Saskatchewan Law Review**, Y. 1995, C. 59, S. 2, s. 311-333.

MADEN, Mehmet, “İngiltere ve Galler’de Ceza Hukuku Sorumluluğuna Mâni Olan Bir Kurum Olarak Otomatizm”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 2020, C. XXIV, S. 4, s. 585-611.

ÖNDER, Ayhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt: II-III, 2. Baskı, Beta, İstanbul, 1992.

ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAĞSIZ, Pınar, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021.

ÖZGENÇ, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021.

ÖZMEN, Erdi, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Geçici Nedenlerin ve Alkol veya Uyuşturucu Madde Alımının Kusur Yeteneğine Etkisi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 2012, C. 7, S. 19, s. 279-308.

Rabey v. R., [1980] 2 S.C.R. 513 (çevrimiçi) https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/4507/index.do?site_preference=normal, E.T. 20.07.2024.

R. v. Bernard, [1988] 2 S.C.R. 833 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/388/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Brown, 2022 SCC 18 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/19389/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Chan, [2004] 3 S.C.R. 245, 2004 SCC 57 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/2172/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Daviault, [1994] 3 S.C.R. 63 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1172/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Parks, [1992] 2 S.C.R. 871 871 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/907/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Ruzic, [2001] 1 S.C.R. 687, 2001 SCC 24 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1861/index.do?q=ruzic>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Stone, [1999] 2 S.C.R. 290 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1705/index.do>, E.T. 20.07.2024.

R. v. Sullivan, 2022 SCC 19 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/19390/index.do>, E.T. 20.07.2024.

SCHOPP, Robert F., **Automatism, Insanity, and the Psychology of Criminal Responsibility: A Philosophical Inquiry**, Series: Cambridge Studies in Philosophy and Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

TALAS, Serdar, **Ceza Hukukunda Kusur İlkesi Bağlamında Nedeninde Serbest Hareket (Actio Libera in Causa) Kavramı ve Geçici Nedenlerin Ceza Sorumluluğuna Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı**, 2011.

The Queen v. George, [1960] S.C.R. 871 (çevrimiçi) <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/7284/index.do>, E.T. 20.07.2024.

TOPRAK, Ufuk, “Kasten veya Taksirle Kusur Yeteneğinin Ortadan Kaldırılmasının ya da Azaltılmasının Alman Hukuku’na Göre Ceza Sorumluluğuna Etkisi (Actio Libera in Causa Formülü)”, **TAAD**, Y. 2012, C. 3, S. 10, s. 741-774.

ÜNVER, Yener, “Sebebinde Serbest Hareketler”, **Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim, Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, s. 801-887.

YEO, Stanley, “Clarifying Automatism”, **International Journal of Law and Psychiatry**, Y. 2002, C. 25, S. 5, s. 445-458.

YÜCE, Turhan Tufan, **Ceza Hukuku Dersleri Cilt 1: Genel Bilgiler, Ceza Hukukunun Yürürlüğü, Suç Teorisi**, Şafak Basım ve Yayınevi, Manisa, 1982.

ZAFER, Hamide, **Ceza Hukuku Genel Hükümler (TCK m.1-175)**, 8. Bası, Beta, İstanbul, 2021.